

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

17de jaargang nr. 1

15 januari 1988

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruiddienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Pierre-Jacques Goetghebuer	2
Inventaire archéologique : De Dodenrol	11
Het verdwenen Huis "De Sleutel" op de Zandberg	13
Uithangborden te Gent (Vervolg)	32
Van alle Markten thuis : Het Klein Vleeshuis, de Melkmarkt en de Vogelmarkt	40
Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (Vervolg)	45
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods (Vervolg)	54
Vraag en Antwoord	58
Documentatiecentrum : Aanwinsten 1987 (Selectie)	61
Lezers schrijven ons	63
Gênsche Prâot	65

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliothecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amansberg - Gent.

PIERRE-JACQUES GOETGHEBUER

Op 26 februari a.s. zal het precies 200 jaar geleden zijn dat Pierre-Jacques Goetghebuer geboren werd in Gent.

De naam Goetghebuer zal wel vertrouwd in de oren klinken van alle Gentse heem- en geschiedkundigen. Wij dachten er dus goed aan te doen om deze figuur opnieuw eens in de schijnwerper te plaatsen.

Zoals wij al zovele malen gedaan hebben, als het erop aankomt een Gentse figuur te belichten, grijpen wij ook nu terug naar een artikel dat meer dan 20 jaar geleden geschreven werd door onze goed gids in deze materie : Pierre Kluykens.

Zoals gewoonlijk met de vriendelijke toestemming van de familie Kluykens.

Een eeuw geleden, op 21 mei 1866, in de namiddag, droegen de leden en het bestuur van de Koninklijke Maatschappij voor Schone Kunsten en Letterkunde, Pierre-Jacques Goetghebuer die samen met Lodewijk Roeland en De Bast, twee andere markante figuren uit de Gentse kunstmiddens, de stichter van de vereniging was geweest, naar zijn laatste rustplaats op het kerkhof van Gentbrugge. Edmond De Busscher herinnerde voor het open graf aan de verdiensten van de grote architect, tekenaar, graveerder en verzamelaar die twee dagen te voren, op 78-jarige leeftijd, plotseling door een beroerte werd getroffen terwijl hij bezig was dokumenten te klasseren in zijn kollektie die zijn levenstaak en levensvreugde was geweest.

Honderd jaar na het afsterven van Pierre-Jacques Goetghebuer, is deze verzameling, beter gekend als de "Atlas Goetghebuer" een van de zeldzaamste en meest geraadpleegde bronnen van de artistieke en architecturale geschiedenis van Gent geworden.

De stad die in 1868 deze verzameling, na lange discussie en aarzeling, aankocht aan de spotprijs van 7.000 fr., heeft waarschijnlijk haar gelukkigste aankoop verricht, want zij zou vandaag ettelijke miljoenen moeten uitgeven om een kollektie te kunnen ineensteken die niet eens de helft zou bevatten van de dokumentatie die Goetghebuer gedurende een halve eeuw met een ongewone speurzinn en enorm veel geduld heeft bijeengebracht.

Het leven van Pierre-Jacques Goetghebuer staat volledig in dienst van de kunst en in het teken van de liefde tot de stad waar hij op 26 februari 1788 werd geboren.

Lieven De Bast die hem in 1823 in zijn "Annales du Salon de Gand", een korte biografische nota wijdt, schrijft o.m. dat Goetghebuer als leerling van de Koninklijke Tekenakademie te Gent, al de eerste prijzen weg-

Pierre-Jacques Goetghebuer. Foto Stadsarchief.

kaapte en in juli 1810, op 22-jarige ouderdom, ook de benijdenswaardige en felgeprezen medaille in de prijskamp van architectuur behaalde, onderscheiding die met veel glans en geestdrift werd gevierd door de Maatschappij voor Schone Kunsten en Letteren, de Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand, zoals men ze toen noemde, waarvan Goetghebuer in 1808 de medestichter was geweest met een paar andere entoeziasten en jongeren als Lodewijk Roeland, De Bast, Quastfallen, Cruymans en De Broe.

Het is deze maatschappij die aan de basis lag van de artistieke heropstanding te Gent en die gedurende ruim driekwart eeuw het kunstleven alhier beheerste.

Nog hetzelfde jaar dat Goetghebuer op de eerste prijs van architectuur beslag legde, werd hij tot leraar in dat vak benoemd aan de Akademie waar hij pas sedert een paar weken zijn einddiploma had behaald. Gedurende negen jaar doceerde hij er met veel vlijt, toewijding en talent, doch de professorale banden wogen hem te zwaar en beletten hem o.m. te reizen en in het buitenland de architectuur te bestuderen, de monumenten te bewonderen en tekeningen te gaan maken van de voornaamste kunstgewrochten. In 1819 diende hij dan ook ontslag in zonder daarom voeling te verliezen met de studerende jeugd en de jonge artiesten die dikwijls bij hem te rade gingen en steeds hartelijk werden onthaald, aangemoedigd en bijgestaan.

Die openhartigheid schijnt ten andere een van zijn mooiste karaktertrekken te zijn geweest en allen die hem gekend hebben prijzen de manier waarop hij later zijn verzameling ter beschikking stelde van de geschiedschrijvers en van al de liefhebbers die belang stelden in het verleden van onze stad. Het is van zijn dokumentatie dat talrijke auteurs in de vorige eeuw, gestart zijn bij de studie van een historisch monument, stadsgezicht of geschiedkundig feit.

Bekwame architect, was Goetghebuer tevens een knappe tekenaar en een verdienstelijke graveerder : het door hem behandeld onderwerp bleef echter bijna steeds de architectuur, het monument, het gebouw.

Reeds in 1810 had hij voor het stadsbestuur dat keizer Napoleon en keizerin Marie-Louise met buitengewoon praalvertoon wou ontvangen, de tekening gemaakt voor een reusachtige triomfboog.

Het was diezelfde Goetghebuer die een vijftal jaren later het topografisch en strategisch plan van de slag bij Waterloo, de beslissende nederlaag van Napoleon tekende. Hij gaf het in klein en groot formaat uit, en het werk oogstte zoveel bijval dat men het in Duitsland en Groot-Brittannië namakte !

Als graveerder heeft een magistraal werk blijvend zijn betekenis en faam verzekerd, nml. zijn "Choix des monuments les plus remarquables du royaume des Pays-Bas" dat hij ten tijde van het Hollands Bewind liet verschijnen en veel sukses kende.

Goetghebuer graveerde zelf de talrijke platen, samen met François Aubertin, een Franse kunstenaar, specialist in de aquatinta-techniek, die op dat ogenblik te Gent als politiek vluchteling verbleef.

Goetghebuer die met dit werk een zilveren medaille verwierf op de Nationale Nijverheidstentoonstelling van 1820, liet enkele tijd nadien, met dezelfde platen een nederlandse vertaling van dit kapitaal werk verschijnen : "Verzameling der merkwaardigste gebouwen in het koninkrijk der Nederlanden", vertaald door J. Hoefkens.

De gravures van dit lijvig werk dat vandaag zeer zeldzaam is geworden, munten uit door hun zorg, hun nauwgezetheid, hun korrekte detailweergave; een plaat als deze van het Gents Pakhuis op de Koornmarkt bv. is een uiterst kostbaar document, een betrouwbare bron omdat de tekenaar zijn opdracht als architect heeft vervuld en zich geen enkele gril of afwijking in de weergave heeft veroorloofd.

In zijn verder grafisch oeuvre zien wij steeds het architecturaal motief op het voorplan treden : hij maakte o.m. de gravures van het standbeeld van Keizer Karel op de Vrijdagmarkt en van de Vismijn voor de Mémoires sur la ville de Gand, van ridder Diericx, de tekeningen van de Sint-Baafskatedraal te Gent en van de O.L. Vrouwkerk te Antwerpen voor een milanese uitgave van de voornaamste kerken van Europa.

Als architect heeft Pierre-Jacques Goetghebuer eveneens verdienstelijk werk geleverd, alhoewel het zich ten volle integreert in de geest van de tijd, die zeker niet zeer vooruitstrevend en oorspronkelijk was. Zijn voornaamste creatie was het Posthotel op de Kouter, na de afbraak van het lokaal van het Sint-Sebastiaansgild. Het toeval heeft gewild dat het juist een eeuw na de dood van zijn ontwerper is dat men dezer dagen dit hotel dat een brok geschiedenis van het Gents XIXe leven inhield, afbreekt.

Deze en andere gebouwen door Goetghebuer opgetrokken bewijzen ons dat hij geen schepper is geweest. Hij kende zijn stad, haar geschiedenis, haar schoonheid, hij verzamelde documenten, hij tekende monumenten, graveerde met een buitengewone technische vaardigheid, doch nergens in zijn oeuvre vinden wij enig spoor van creatieve geest, van durf, van originaliteit.

Er zijn nog meer architecten en graveerders uit die periode die even verdienstelijk waren en het soms verder hebben gebracht, en die nochtans totaal vergeten zijn. François-Joseph, de jongere broeder van Goetghebuer, die zeer vroeg gestorven is maar als architect meer betekenis heeft gehad is met zovele andere artiesten de vergetelheid ingegaan, en Pierre-Jacques Goetghebuer zou hoogstwaarschijnlijk een zelfde lot hebben gekend na zijn dood, moest hij niet gedurende meer dan een halve eeuw, alle tekeningen, aquarellen, plannen, medaljes, prenten, handschriften en andere documenten die betrekking hadden op de geschiedenis van Gent, hebben verzameld.

In 1823 reeds mocht De Bast de aandacht van het publiek vestigen op de waarde en de omvang van deze kollektie die Goetghebuer nog gedurende een veertigtal jaren voortdurend aanvulde en verrijkte.

Men vraagt zich zelfs af hoe het mogelijk is geweest dat één enkele persoon het kon bolwerken een dergelijke massa zeldzame dokumenten bijeen te brengen, zelfs indien wij weten dat in die periode de meeste mensen totaal onverschillig bleven voor de getuigen en dokumenten van ons historisch en kultureel verleden.

Eigenaardig mag het wel heten dat Goetghebuer die over een zo enorm en interessant materiaal beschikte, zelve niet meer heeft geschreven; weliswaar verschenen er van zijn hand een paar korte studies in het *Messenger des Sciences historiques* doch veelal stelde hij zijn dokumentatie ter beschikking van navorsers en historici; ook in dit domein is zijn creatieve aktiviteit derhalve zeer gering geweest. Geen enkel ikonografisch dokument mocht echter aan zijn waakzaam oog ontsnappen.

Wanneer hij in 1866 stierf, liet hij een kollektie van boven de 4.000 prenten, originele tekeningen, gravures en andere zeldzame stukken na die drie eeuwen stedelijke geschiedenis belichtten.

Zijn erfgenamen waren bereid gans deze verzameling of atlas te verkopen en hadden de prijs op 7.000 fr. vastgesteld. Het mag een geluk heten dat deze enige verzameling niet verspreid werd in openbare veiling; versnipperd en verminkt zou zij veel van haar waarde en betekenis hebben verloren.

Reeds enkele weken na de dood van Goetghebuer alerteerde de Commissie van de stadsarchieven het Kollege; het stadsbestuur, vreemde dat de ene of andere interpellant van de oppositie het Kollege een dergelijke "uitgave" zou verwijten - de stedelijke overheden durven maar zelden een verantwoordelijkheid nemen in dit domein - ging dan ook zeer omzichtig en voorzichtig te werk en stelde een Commissie aan bestaande uit de heren Wagener, Dubois en Pauli, die belast werden met een grondig onderzoek van de Atlas.

Nog een geluk dat het geen Beotiërs waren zoals elke gemeenteraad er 'n paar telt. Hun verslag was volledig, nuchter, affirmatief : in 17 bladzijden legden zij de nadruk op de onschatbare waarde van deze dokumentatie. De atlas, schreven zij, bevat ongeveer 4.250 stukken, waarvan het oudste een zich in vogelvlucht van Gent is, gedagtekend 1524. "La Commission n'hésite pas à vous proposer l'acquisition. Elle croit pouvoir même affirmer que la ville ferait un acte de mauvaïse administration en laissant échapper l'occasion". Na dergelijk advies, kon de stad nog moeilijk weigeren op het voorstel van de erfgenamen in te gaan. Een krediet van 7.000 fr. werd op de buitengewone uitgaven van 1868 voorzien en op 30 januari werd de som aan de familie Goetghebuer uitgekeerd. Gent realiseerde een prachtige belegging die, spijtig genoeg, het begin werd van een eindeloze administratieve

diskussie en van een konflikt dat slechts sedert een paar jaren definitief werd bijgelegd.

Pierre-Jacques Goetghebuer ging na zijn dood de grote vergeethoek van zovele Gentse weldoeners vervoegen en het mag voor zijn nagedachtenis een geluk heten dat men zijn naam is blijven geven aan de Atlas die hij, ten koste van heel wat materiële en financiële offers had bijeengebracht.

Het verslag door de speciaal daartoe aangestelde Kommissie, aan de Gentse Gemeenteraad, maakt gewag van ongeveer 4.250 dokumenten, cijfer dat eveneens door Victor Fris in zijn "Bibliographie de l'Histoire de Gand" in 1907, een veertigtal jaren na het afsterven van Goetghebuer, wordt aangegeven : "Cette collection comprend 186 gros portefeuilles rangés dans 35 cases, contenant environ 4.250 pièces se rapportant à la ville et s'étendant sur une période de plus de trois siècles".

Fris, die gewoonlijk het minste detail dat hij in zijn werken vooropzet, nauwkeurig onderzoekt en verifieert, heeft blijkbaar vrede genomen met de inventaris die onmiddellijk na de dood van Goetghebuer werd opgemaakt, want veertig jaar later was het aantal dokumenten aanzienlijk gestegen.

De Atlas Goetghebuer heeft inderdaad de naam van de oorspronkelijke verzamelaar bewaard, doch door toevoeging van aangekochte, geschonken of gelegateerde dokumenten, prenten en tekeningen is deze Atlas, een eeuw na zijn aanwerving door het Gents stadsbestuur, een van de lijevigste en haast niet meer op een paar eenheden na, te schatten verzameling geworden.

Aldus heeft het Gents stadsbestuur, na het overlijden van de vermaarde bouwmeester Lodewijk Roelandt, de ontwerper van de Aula, het Casino, de Grote Schouwburg, de Sint-Annakerk, de Rijbaan en zovele andere openbare gebouwen, de plannen en dokumenten die de architect had nagelaten, van diens erfgenamen aangekocht en deze kostbare stukken gingen op hun beurt de Atlas Goetghebuer aandikken.

In 1873, een paar maanden na het overlijden van haar echtgenoot, schonk Mevrouw August Van Lokeren de prachtige kollektie tekeningen, akwarellen en gravures die de geleerde Gentse historicus en oudheidkundige had aangelegd : 665 dokumenten, allen van het grootste belang. August Van Lokeren, aan wie wij o.m. de redding van de puinen van de Sint-Baafsabdij verschuldigd zijn, was een knappe tekenaar en de tientallen pentekeningen die hij zelf maakte zijn een kostbaar en uiterst betrouwbaar ikonografisch materiaal voor het XIXe eeuws aspekt van de stad. Het legaat Van Lokeren bevatte tevens een aantal akwarellen van de bekende Gentse kunstenaar Pierre-François De Noter. Al die werken kwamen de Atlas Goetghebuer aanvullen.

Andere giften, schenkingen en legaten verrijkten jaar in jaar uit de verzameling; talrijke vooraanstaande historici, geleerden, archeologen, kunst-

naars hadden het belang ingezien van deze enige kollektie en aarzelden niet zich van een paar kapitale dokumenten uit hun eigen verzameling te ontdoen, als b.v. Ferdinand Vander Haeghen, Jules De Vigne, Sunaert, den Duyts, Van Assche, Van Loo, Armand Heins, Lammens, terwijl de stad, op aandringen of op raad van de Kommissie voor Monumenten, van de archivaris of van konservators, steeds maar nieuwe stukken in openbare veilingen of van partikulieren aankocht.

In 1902 werden in Den Haag een dertigtal akwarellen van J. Wijnants aangekocht.

Wijnants, flankeur bij het derde Jagersbataljon, was een van de duizende Hollandse soldaten die van 1815 tot 1830 in onze stad garnizoenen hielden; terwijl zijn makkers hun vrije uurtjes in kroegen en herbergen doorbrachten, kuierde Wijnants door de straten van de stad en noteerde in een reeks tekeningen en akwarellen zijn indrukken met metikuleuze zorg, zonder ook maar één detail van het ensemble, het plein of het monument te verwaarlozen : het Veerleplein, de Watermolen, het Spanjaardenkasteel, de Sint-Jacobskerk, de Keizerpoort, de Visserij en zovele andere pittoreske stadsgezichten uit het begin van de vorige eeuw.

De Atlas moet op zeker ogenblik meer dan 20.000 dokumenten hebben geteld, want een inventaris in 1890 opgemaakt katalogeert ongeveer 15.000 tekeningen, gravures, plannen, enz.

Hierdoor bestond er gevaar dat deze verzameling, met zoveel zorg en kennis aangelegd, van haar waarde en betekenis zou gaan verliezen; al hetgeen beschouwd werd als een "dokument" over de geschiedenis, de topografie of de aanblik van Gent in het verleden werd bij de Atlas gevoegd, ook talrijke waardeloze stukken die een vijftiental jaren geleden uit de verzameling samen met de dubbels, werden verwijderd.

Onder de leiding van stadsarchivaris Nowé werden door de Diensten van het Stadsarchief, meer bepaaldelijk door Julien Pauwels, alle dokumenten zorgvuldig onderzocht, gekatalogeerd en geklasseerd in kaften en vervolgens samengebracht per rubriek, d.w.z. per straat, plein of onderwerp.

In de leeszaal van de Abrahamstraat kan men derhalve vandaag die uitzonderlijke belangwekkende kollektie raadplegen, onmisbaar dokument en onuitputbare bron voor al wie opzoekingen wil doen over het verleden van de stad.

Dit was in vroegere jaren echter het geval niet.

Het stadsbestuur had in januari 1868 deze Atlas aangekocht, doch het Stadsarchief kon onmogelijk deze omvangrijke verzameling herbergen. Het "stadsarchief" was op dat ogenblik een zeer mooi woord, doch veel meer dan een woord was het niet. Er waren weliswaar duizende dokumenten, handschriften enz., maar zij waren niet eens gerangschikt, zij lagen opgestapeld, verpakt en stoffig geborgen op de hoogste verdieping van het

stadhuis. Er was moed, speurzin en enorm veel geduld nodig om de hand te kunnen leggen op het stuk dat men wou raadplegen.

In die rommel en warboel van opeengestapelde dokumenten vond men geen plaatsje voor de 4.000 prenten en tekeningen door Goetghebuer nagelaten. Liever dan dit merkwaardig ensemble ergens te bergen in een lokaal waar niemand het zou kunnen raadplegen, gaf de stad het in depot aan de Bibliotheek, waar de liefhebbers de mogelijkheid zouden krijgen inzage te nemen van die rijke ikonografische en historische verzameling.

Welnu het juridisch statuut van de Bibliotheek was in die jaren een van die administratieve raadsels uit dewelke niemand wijs kon geraken.

Gent bezat in het begin van de vorige eeuw een rijke bibliotheek, grotendeels gevormd en aangelegd met boeken, handschriften en andere archivalia afkomstig van de afgeschafte kloosters en gemeenschappen, zoals dit ook, in een ander domein, de oorsprong is geweest van ons stedelijk Museum voor Schone Kunsten.

Toen nu de Universiteit van Gent door Koning Willem werd gesticht, werd er tussen de Staat en de stad Gent een overeenkomst gesloten die naderhand bekrachtigd werd door een Koninklijk Besluit van 20 januari 1818 en waaruit o.m. bleek dat de bibliotheek, eigendom van de stad Gent, vanaf die datum ter beschikking en gebruik van de pas gestichte Universiteit zou worden gesteld.

Het was en het is nog steeds een ingewikkelde zaak, zoals de meeste wanneer men een soort middenweg wil vinden en een doolhof scheidt !

De stad had de Atlas Goetghebuer aangekocht, doch had hem in depot afgestaan aan de bibliotheek van de Ottogracht, die eigendom was van de stad, maar in feite de Universiteitsbibliotheek was geworden.

Toen het stadsarchief eindelijk, in 1932, een waardig onderdak kreeg in de gewezen Berg van Bermhertigheid in de Abrahamstraat, was het logisch dat de stad, die nu plaats te over had om de verzameling Goetghebuer te herbergen en te rangschikken, deze kapitale kollektie zou terugvragen.

Een administratie kan geen tranen storten of knarsetanden, maar zij kan wel, althans in de figuurlijke zin, een paar stokken in de wielen steken, en het duurde dan ook tot in 1935 vooraleer konservator Nowé erin slaagde het grootste deel van de Atlas naar de Abrahamstraat te doen overbrengen, na een regeling die ditmaal beter ineestak dan de vorige. De Atlas verhuisde naar het stadsarchief, terwijl enigszins als tegenprestatie, een aantal tekeningen van Lucas De Heere, van Van Reysschoot alsmede het kostbaar handschrift van Marcus van Vaernewijk over de Godsdienstige beroerten te Gent, definitief aan de Bibliotheek van de Rijksuniversiteit werden toegewezen.

Sindsdien werden, zoals wij het hoger schreven, een aantal dokumenten uit de verzameling geweerd : een aantal foto's uit het einde van de vorige en uit het begin van de XXe eeuw, werden aan de Kommissie voor Monumenten

overgemaakt en kwamen aldus de zeer rijke fotografische kollektie van onze stedelijke kommissie aanvullen.

Andere stukken werden in bruikleen afgestaan aan het Oudheidkundig Museum van de Bijloke, o.m. de ontwerpen van het Belfort en van het Stadhuis, alsmede het schilderij dat de doopstoet van Keizer Karel uitbeeldt en het groot stadsplan van 1534.

Later nog werden sommige dokumenten, steeds in bruikleen, gegeven aan het Museum der Honderd Dagen in de Veldstraat, terwijl hetgeen meer verband hield met folklore, naar het Museum voor Volkskunde verhuisde. Het werd al bijeen een verdeling, zoals een goede huisvader het zou hebben gedaan. Het grootste gedeelte bleef en bevindt zich nog steeds op het stedelijk archief van de Abrahamstraat : geen plein, geen straat, geen monument, geen verdwenen stadshoek, geen kerk, geen toren, geen klooster, geen rivier, geen gevel die in deze Atlas niet voorkomt in zijn achtereenvolgende gedaante, met zijn veranderingen, wijzigingen, verminkingen of herstellingen.

De Atlas Goetghebuer, bron en rijkdom van Gent, is een film die voor onze ogen drie eeuwen geschiedenis van de Gentse stede laat afrollen, in zwart-wit, in kleur, met of zonder personages, in klein of groot formaat, metiku-leus of grillig, spontaan of onbeholpen, maar steeds levendig en boeiend, een volledig tekenverhaal van al hetgeen onze voorouders hebben opgetrokken vernietigd of aangepast aan de smaak van hun tijd die niet immer de goede smaak was, doch die artistieke up en downbeweging hoort, zoals oorlog en vrede, armoede en welstand, tot de geschiedenis van een stad.

Pierre KLUYSKENS

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 152

Op 14 februari 1900 stelde Alfons Diegerick, in de rubriek "Handschriften - Staatsarchief te Gent - Fonds van de St-Pietersabdij, Supplement Nr. 102bis - XIVe eeuw (1399)", in de Franse taal een fiche op over

DE DODENROL

In de Middeleeuwen noemde men dodenrol (*rotulus, rollus, breve mortuorum*) wat wij vandaag een doodsbrief zouden noemen.

Wanneer een lid van een godsdienstige gemeenschap, vooral een waardigheidsbekleder of een markante persoonlijkheid, kwam te overlijden,

werd zijn naam - al of niet voorafgegaan van een inleiding - geschreven aan het hoofd van een perkamente rol en werd er een verzoek voor gebeden voor zijn zielerust aan toegevoegd.

Een monnik, drager van deze rol (*rotulifer, rotularius, brevetarius*), werd gestuurd van abdij naar abdij, van kerk naar kerk, om dit doodsnieuws aan te kondigen en de belofte te vragen voor gebeden. Iedere godsdienstige instelling die aldus bezocht werd, schreef op het document haar naam, datum van aankomst van de drager van de rol en de belofte gebeden te zullen doen voor de overledene of de overledenen.

Alhoewel deze rollen zeer talrijk moeten geweest zijn, zijn ze vandaag uiterst zeldzaam geworden. Hun bewaring was de uitzondering en men kent er slechts enkelen die in hun geheel bewaard werden.

Het Bisschoppelijk archief van Gent bezit er twee, zeer mooie, van de jaren 1406 en 1507. De prachtige *rotulus* waarvan wij hier een schets publiceren, stamt van de St-Pietersabdij te Gent en draagt de datum 16 mei 1399. De overledenen voor dewelke gebeden worden gevraagd zijn "Godefridus en Petrus, presbiteri en monachi", plus een zeker aantal "familiares" van de St-Pietersabdij, waar-

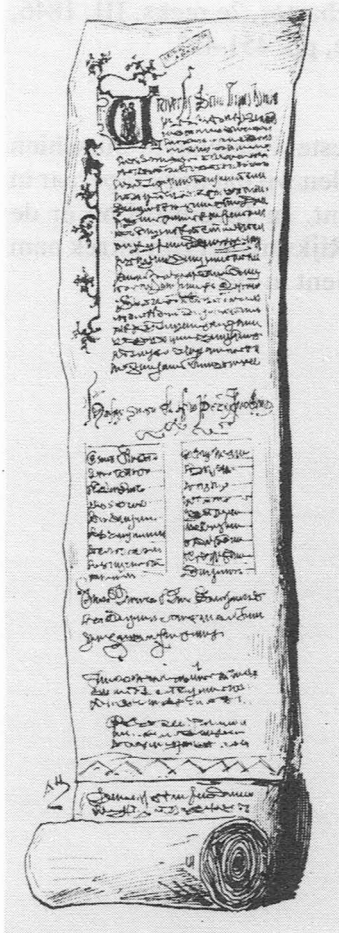

Foto Stadsarchief.

schijnlijk gestorven in de loop van het jaar.

De inleiding is fijn gecalligrafiëerd en verfraaid met versieringen aangebracht met de pen. De verluchte beginletter toont ons de Heilige Benedictus, stichter van de Orde tot dewelke de St-Pietersabdij behoort. Deze rol, die een lengte heeft van 19 meter 30 centimeter en een breedte van 23 centimeter, is samengesteld uit 29 stukken perkament die aaneen genaaid zijn. Zij is gedeeltelijk opistografisch, dat wil zeggen beschreven langs beide kanten en draagt de vermelding of "titulus" van 524 bezochte abdijen, kerken en godsdienstige instellingen in het bisdom van Doornik in Vlaanderen en van ongeveer 35 bisdommen in Frankrijk. De monnik die drager was van deze rol (Alexander dictus des Mareschachies) begon zijn tocht op 28 mei 1399 en beëindigde zijn lange reis slechts op 1 augustus 1400.

Cf. L. Delisle, *Des monuments paléographiques concernant l'usage de prier pour les morts*, (Bibliotheek van de Ecole des chartes, 2e reeks, III, 1846, p. 370. - E. Reusens, *Eléments de paléographie*, pp. 451-453.

Naschrift

Aangezien de naam Alfons Diegerick de meeste Gentenaars misschien minder vertrouwd in de oren zal liggen, vermelden wij dat deze Ieperaar in 1882 kwam werken op het Rijksarchief te Gent. In 1892 werd hij er de archivaris van. Het is onder zijn leiding dat het Rijksarchief zijn intrek nam in het Geeraard Duivelsteen. Hij overleed te Gent in 1911.

HET VERDWENEN HUIS “DE SLEUTEL” OP DE ZANDBERG

Onderhavig werk, dat het in 1712 gebouwd huis De Sleutel op de Zandberg behandelt, is uitgevoerd in het raam van een onderzoek geleid door Prof. Dr. F. Van Tyghem (Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde R.U.G.) gewijd aan verdwenen 18e-eeuwse woonhuizen in Gent.

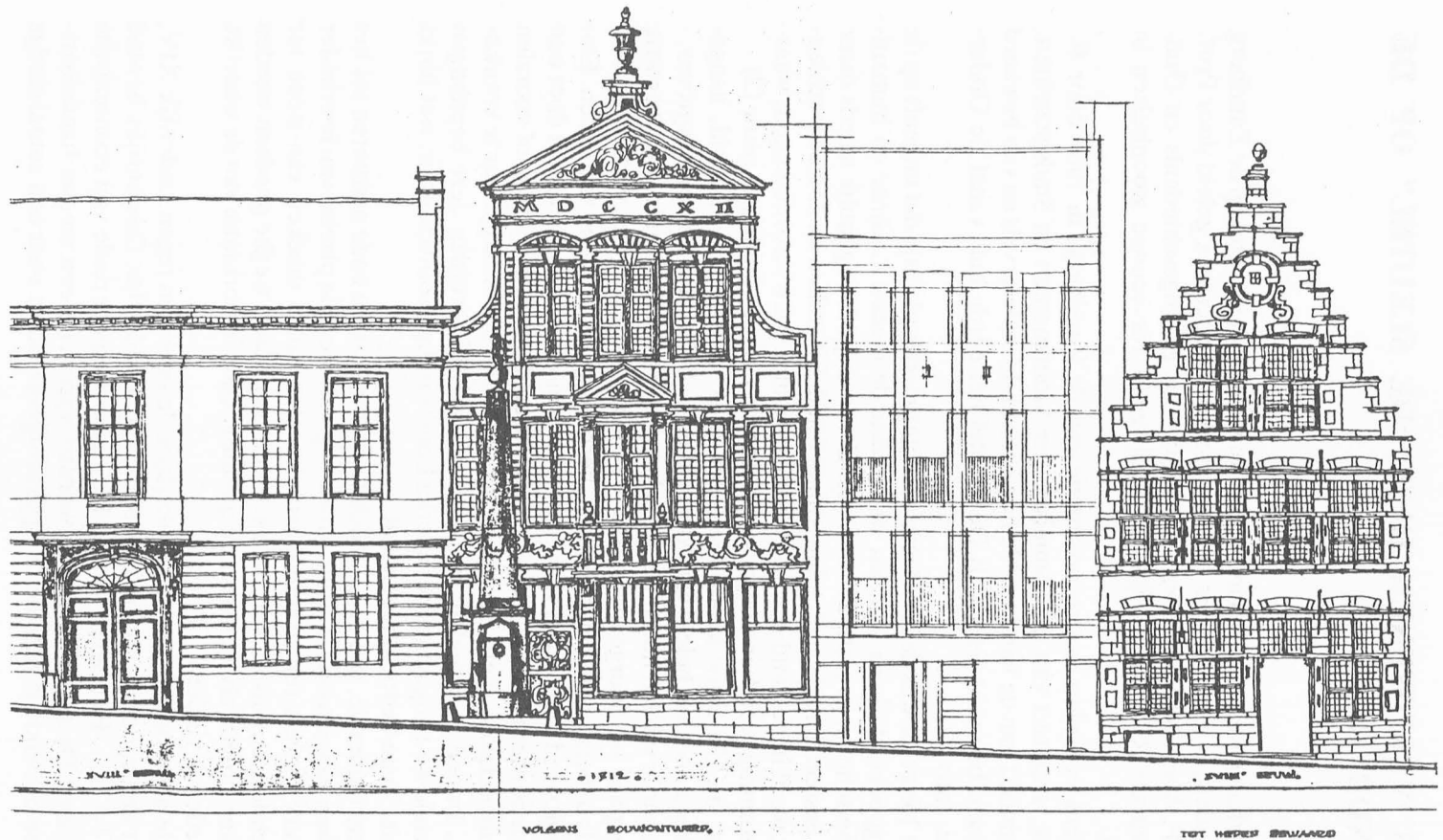
Volgens een plan van reconstructie van de Zandberg, in 1966 door R. Warie, architect van de Commissie der Monumenten en Stadsgezichten, opgemaakt aan de hand van de nog bestaande oude gevels en van bewaard gebleven bouwaanvragen, is De Sleutel het derde huis vanaf de Onderstraat. (afb. 1)

In de 16e eeuw was de Zandberg, trechtersvormig pleintje dat uitsteekt op de Hoogpoort, de kern van een wijk waar de meeste Latijnse en humanistische scholen gevestigd waren (1). Er werd op dat ogenblik steeds meer zorg besteed aan de verfraaiing van het stedelijk milieu en de stadsvernieuwing werd in de hand gewerkt door een aantal bouwverordeningen, waarvan sommige reeds in voege waren sinds het einde van de 14e eeuw (2).

Vanaf de 17e eeuw kende Gent een drukke bouwbedrijvigheid, aangewakkerd door het beleid van Albrecht en Isabella. Het versteningsproces, - de evolutie van het huis uit hout en leem naar het stenen huis - wordt ernstig aangepakt en doorgevoerd. Dit was het gevolg van het verbod houten gevels te herstellen, herschilderen, herbouwen of nieuw op te trekken. Een toelage werd uitgekeerd voor het vervangen van een houten gevel door een façade in steen (3). Het bouwen van huizen met houten gevels, of voorzien van stroodaken, werd hoofdzakelijk verboden om brandgevaar te voorkomen. In een stadsreglement van 8 Januari 1671 werden deze bepalingen herhaald en aangevuld met allerlei bouwkundige voorschriften, wat blijkt uit art. 7 van bedoeld reglement :

“Dienvolghende, om een ijgelyck te encouragieren ende assisteren tot het bouwen van schoone huusen, sal an de gone, die jnde plaetse van haerlieder hauten ghevels ter straetewaerts de selve sullen maeken van steen ter hoochde ten minsten van twee staigien, van stadts weghe ghedaen worden sulcken bijlech als men naer de qualiteyt ende importantie van de weercke sal redelick vinden.” (4)

Na de achteruitgang veroorzaakt door de oorlogen tegen Lodewijk XIV, volgt een tijdperk van betrekkelijke bloei onder het Oostenrijks bewind (1714-1792). Het begin van de 18e eeuw is een periode van economische welvaart. De eerste fabrieken worden opgericht, een nieuwe handelaarsklasse ontwikkelt zich die de opdrachtgever wordt voor een aantal statige

1. Onuitgegeven plan van reconstitutie van de Zandberg, door R. Warie, architect van de Commissie der Monumenten en Stadsgezichten van de stad Gent, 1966.

herenhuizen (hôtels) in het centrum van Gent. Maar ook de kleinere burgerij wordt welstellend, verbouwt haar huizen en versiert ze rijkelijk. De subsidies die de stad toekent voor het vervangen van een houten gevel door een stenen, draagt hiertoe in hoge mate bij (5).

In de 18e eeuw is de Zandberg vooral bebouwd met burgers- en herenwoningen met brede bepleisterde lijstgevels : aan de Oostzijde, naast het huis vander Meersche, staan typische 18e-eeuwse klok- en lijstgevels die in 1950 afgebroken worden voor het bouwen van de nieuwe vleugel van het klooster van de Zusters van de Kindsheid Jesu (6).

De Zandberg, die deel uitmaakt van de Sint Baafsparochie, bevatte 16 huizen volgens de gegevens uit 1662 van een politiemeester (7). F. De Potter vermeldt er evenveel in zijn werk "Gent van den oudsten tijd tot heden" en zegt over De Sleutel dat het in 1711 "zijn eerste steenen gevel" krijgt; tot dan toe had het dus nog een houten gevel (8).

De studie over dit verdwenen huis kan op gegevens steunen opgeleverd door het bestaan van de bouwaanvragen, verordend door de termen van art. 9 van het Reglement op het bouwen van 1671, die bepalen : "Ende en sal niemant vermoghen eenighe nieuwe ghevels te bouwen, ten sij an schepenen alvooren oock overbrijnghende de modelle, omme daerop ghedelibereert te worden, of de selve ghemaect worden naer den heesch van de weercke." (9)

De bouwaanvragen, op gezegeld papier ingediend, zijn uitgedrukt in een geëikte tekst door een Procureur opgesteld en onderworpen aan de goedkeuring van een Commissie van de Schepenen van de Keure, samengesteld uit twee schepenen, een secretaris en één of twee erscheiders. De Commissie bezoekt de bouwplaats, maakt verslag op en treft dan een beslissing. (afb. 2) De bouwaanvragen zijn vergezeld van de "modellen", die het gevelontwerp of de gevelopstand van de geplande bouw weergeven. Bijna nooit is er een grondplan bijgevoegd, tenzij wanneer er een wijziging aan de rooilijn optreedt. Het komt eerder zeldzaam voor dat de bouwheer een doorsnede van de gevel voorlegt. (afb. 3) Die "modellen" zijn vaak mooie aquarellen of pentekeningen, met waterverf ingekleurd. De aard van het bouw materiaal wordt in stereotiepe kleuren weergegeven : blauw- of groen-grijs voor de dakpartijen, rood voor de bakstenenvlakken, blauw voor de granieten sokkels of voor hardsteen, wit voor kalkzandsteen, geel voor hout. De schaal is in Gentse voeten (1 voet = 12 duimen of 0,298 m.). Alle aanvragen en plannen dragen de datum van de bouwvraag, doch vermelden zelden de naam van de architect (10).

Die bouwaanvragen werden vanaf 1625 tot 1796 bewaard en bevinden zich thans in het Stadsarchief van Gent (11). Er bestaan er ongeveer 6000 waarvan nagenoeg 2500 met tekeningen en ze vormen een basisinformatie voor de studie van de Gentse privé-architectuur. De waarde van dit documentatiemateriaal werd pas op het einde van de 19e eeuw ontdekt. In deze peri-

ode werd veelvuldig gebruik gemaakt van de bestaande plannen voor de restauratie of de reconstructie van historische gevels, als voorbereiding tot de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913.

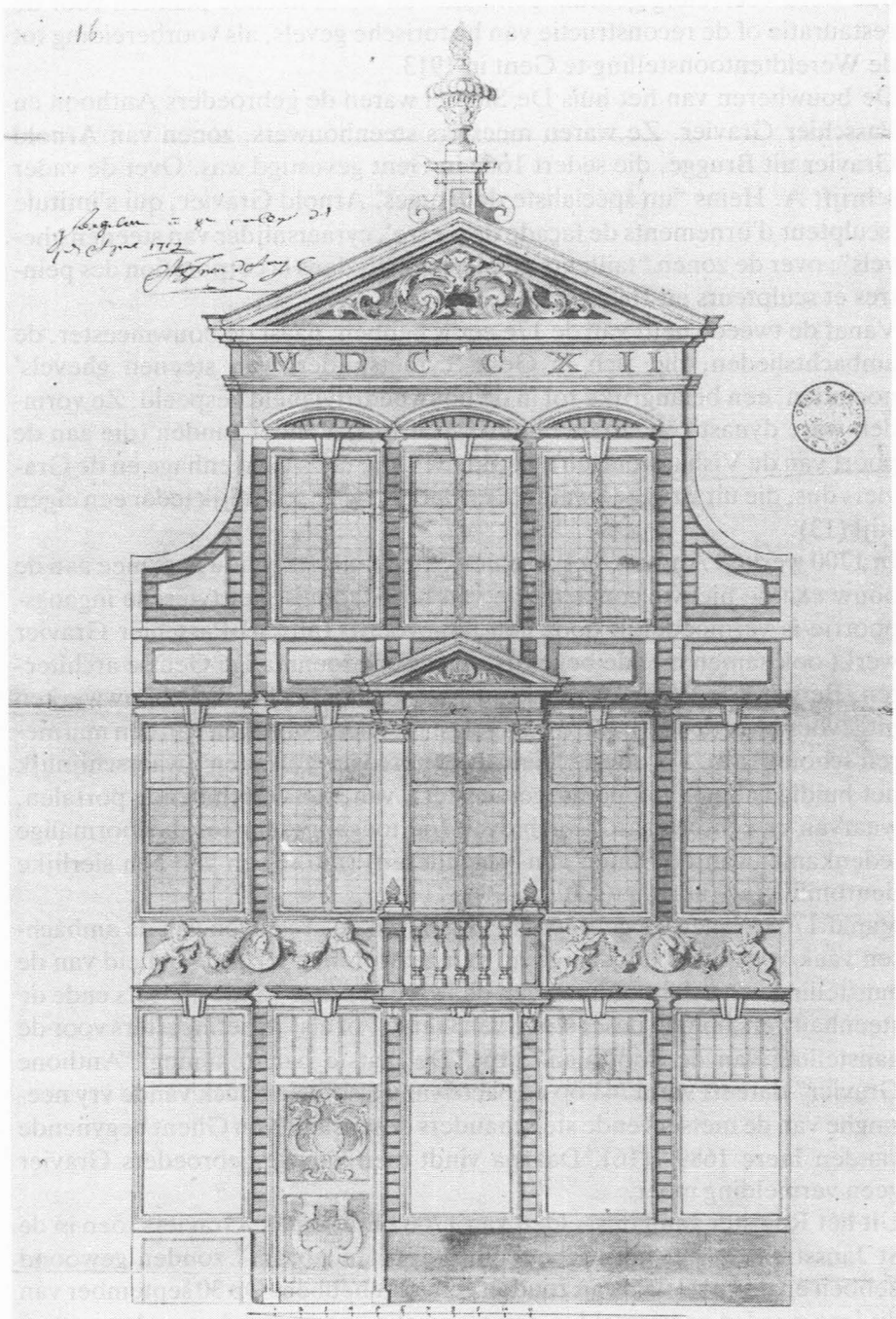
De bouwheren van het huis De Sleutel waren de gebroeders Anthoon en Passchier Gravier. Ze waren meesters steenhouwers, zonen van Arnold Gravier uit Brugge, die sedert 1663 in Gent gevestigd was. Over de vader schrijft A. Heins “un spécialiste de Bruges, Arnold Gravier, qui s'intitule ‘sculpteur d'ornements de façade de pierre’, cyraetsnijder van steenen ghevels”; over de zonen “tailleurs de pierre reçus dans la corporation des peintres et sculpteurs en 1699” (12).

Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw hebben, naast de bouwmeester, de ambachtslieden, die zich in Gent ‘cyraetsnijders van steenen ghevels’ noemden, een belangrijke rol in de bouwbedrijvigheid gespeeld. Ze vormden ware dynastieën, zo de families Matthijs, Vander Linden (die aan de poort van de Vishal werkten), de Baudes, die uit 's Gravenhage en de Graviers dus, die uit Brugge kwamen, en hadden waarschijnlijk ieder een eigen stijl (13).

In 1700 werken Antoon en Passchier Gravier als steenhouwers mee aan de bouw van de nieuwe conciergerie van het Stadhuis; het typische ingangspoortje is vermoedelijk door hen uitgevoerd. (afb. 4) Passchier Gravier werkt ook samen met de bekendste onder de toenmalige Gentse architecten, Bernard de Wilde, wanneer in 1728-29 aan het stadhuis bouwwerken uitgevoerd worden. Hij werd o.a. gelast met het sculpteren van een marmere schouw (afb. 5) voor de ‘nieuwe camere van retraits’ (waarschijnlijk het huidig cabinet van de burgemeester), van vier verschillende portalen, waarvan er één bewaard is gebleven (de toegangsdeur tot de voormalige ledenkamer van de Staten van Vlaanderen) (afb. 6) en van een sierlijke deuromlijsting (afb. 7). (14)

Vanaf 1708 komen de gebroeders Gravier in de archieven van de ambachten vaak voor in de hoedanigheid van gezworenen ter gelegenheid van de aanstelling van een hoofdman van de “vrye nerynge vande metsers ende de steenhauwers binnen deser stede van Gendt” of als “pruefmeesters voor de aanstelling van de hooftman” (15). De laatste handtekening “Anthone Gravier” dateert van 1741 op de “acte van Resolucie boeck vande vry neeringhe van de metsers ende steenhouders deser stede van Ghent begynende vanden Iaere 1689” (16). Daarna vindt men van de gebroeders Gravier geen vermelding meer.

Uit het Register van Huisgelden van 1706 blijkt dat de Graviers toen in de St Jansstraat in het huis “ghenoempt den Hellebrant” zouden gewoond hebben en de gevel daarvan zouden gemaakt hebben. Op 30 september van dit jaar worden ze vermeld in een transactie “gepasseerd voor den notaris Anthone van den Bogaert” tussen hen beiden en Philips Wouman “in huwelijck met Marie Anne Gravier”, hun zuster. Bij het overlijden van

3. Het 'model' van De Sleutel.

hun schoonbroer Philips Wouman, wordt in de Staat van Goederen van 1723 opgetekend dat ze op de Zandberg wonen (17).

Het staat dus vast dat de gebroeders Gravier niet enkel hun huis op de Zandberg, maar ook nog andere bouwwerken zouden uitgevoerd hebben, wat begrijpelijk is gezien hun beroep van sieraadsnijders van stenen gevels (18). De vraag kan dan ook gesteld worden of het nog bestaande Hotel Schamp gelegen in de Veldstraat (huidige C & A), in 1717-1721 opgetrokken (afb. 9 en 10), ook niet door hen zou uitgevoerd zijn, de gelijkenis met De Sleutel in acht genomen. In 'Bouwen door de eeuwen heen' wordt van dit hotel gezegd dat het gebouwd is naar een ontwerp van Bernard de Wilde, met wie de gebroeders Gravier later samenwerkten (19).

Het 'model' van De Sleutel vertoont een sierlijke hoofdvorm, een horizontaal afgelijnde halsgevel, bestaande uit 5 traveeën en 3 bouwlagen, met een driehoekig fronton, waarop een vaas op sokkel, als gevelbekroning. (afb. 1 en 3).

De gevel heeft, met uitzondering van de ingangspartij, aangebracht tussen de 1e en de 3e travee, een algemeen symmetrische vorm en een open karakter ingevolge het groot aantal vensters. Deze zijn door vlakke bossage met elkaar verbonden, behalve in de 2e bouwlaag waar het middenvenster, dat een fronton draagt en geflankeerd is door 2 pilasters, een geheel vormt met de vensters van de 2e en de 4e travee.

Uit de kleuren, op de tekening aangebracht, kan opgemaakt worden dat volgende materialen gebruikt werden :

hardsteen (blauwe kleur) voor bossage tussen het venster, voor de muur in uitgewerkte stenen onder de traveeën 3,4 en 5 van de benedenverdieping en voor het balcon, met uitzondering van de balustrade;

kalkzandsteen (witte kleur) voor het deel onder travee 1 van de benedenverdieping, voor de pilasters, de frontons, de balusters, voor de putti en de medaillons;

hout (gele kleur) voor de deur.

De granaatappels van het balcon, de cijfers op het fronton, de top van de siervaas op het gevelfronton waren verguld.

De rechthoekige lijstvensters van de 1e bouwlaag, gevat in platte bossage, zonder middenstijl, bestaan uit twee delen : het onderste deel heeft een raam uit één stuk, het bovenste een raam met roeden boven een gestrekte tussendorpel. De ingangspartij en de vensters van de 1e, 4e en 5e travee zijn afgedekt met geprofileerde waterlijsten met een naar onder toe afgeschuinde sluitsteen, versierd met ribbels. Op de consoles aan weerszijden van het middenvenster rust de balconplaat.

De deur bevat in het bovenste paneel een symmetrisch bladmotief, vertrekkend uit een gekrulde dubbele voet, vanwaar de bladeren, verbredend, uitgroeien om een centraal medaillon met een bloemenlijst te omringen; in het onderste paneel is een meer eenvoudig, plat motief ingeschreven, dat

4. Ingangspoortje van de conciergerie van het Stadhuis van Gent, met datum MDCC.

steunt op een in klauwen uitlopende voet.

De zesdelige vensters van de 2e bouwlaag, met een gebeeldhouwde middenstijl, zijn horizontaal in drie verdeeld door 2 gestrekte tussendorpels. De middentravee, omlijst door 2 pilasters met een kapiteel van de ionische orde, heeft een balcon afgezet met een balustrade bestaande uit 5 balusters en 2 geprofileerde hoekstukken die een granaatappel dragen. Dezelfde waterlijsten en sluitstenen als voor de vensters van de 1e bouwlaag dekken deze van de overige traveeën af. De balconplaat rust aan de uiteinden op 2 afgeschuinde consoles met parel- of bladmotief. De borstweringen onder de vensters, rechts en links van het balcon, zijn versierd met een centraal médaillon met een vrouwenbuste, en zijn omringd met guirlandes, door zwevende putti gedragen. Het driehoekig fronton in lijstwerk, boven het middenvenster, heeft een vlak entablement met schelpmotief en rankwerk in het veld.

Dezelfde vensters als die van de 2e bouwlaag vindt men terug in de 3e middentraveeën van de 3e bouwlaag, ditmaal bekroond met een geprofileerd rondboogfronton. Het boogveld in bossage rust op een afgeschuinde sluitsteen. De borstwering bestaat uit vlakke, rechthoekige, geprofileerde stenen platen in vlakke bossage gevat. De zijstukken, in geprofileerde stenen platen, aan beide zijden van de gevel, zijn eveneens door vlakke bossage omgeven.

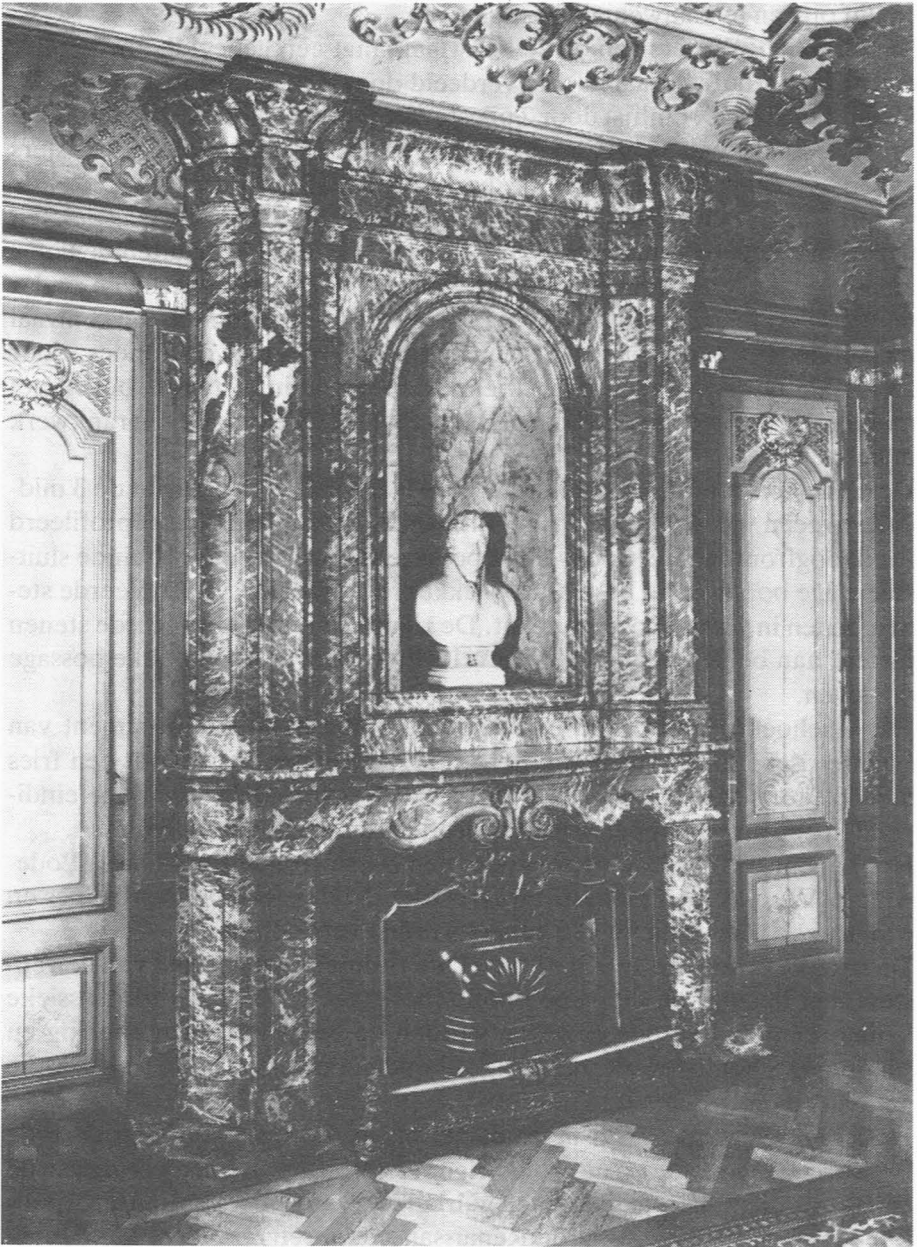
Het driehoekig lijstfronton in de gevelaflijning heeft een ornament van symmetrische krulmotieven in het veld. Het entablement bevat een fries met de datum MDCCXII. De geveltop wordt gevormd door een vaas eindigend in een granaatappel op een geprofileerde sokkel met zijvoluten.

Het huis, in 1712 gebouwd, vertoont een classicerende Barok-stijl (Lodewijk XIV), dit is een mengstijl waarin hier de klassieke bouwprincipes en een drukke versiering tot een geheel worden versmolten.

De strakke ordonnantie van de gevel, de ritmische groepering van de vensters, het belang van de piano nobile (bel-étage), zijn duidelijk klassieke kenmerken; er kan ook gewezen worden op de frontons (driehoekig en rondbogig), het lijstwerk, de rustig gehouden onderbouw, de pilasters die het balcon omlijsten.

De Barok-elementen zijn in de eerste plaats vertegenwoordigd door de halsvormige geveltop en de pronkerige versiering op de borstwering van de eerste verdieping : médaillons, guirlandes van bloemenkransen, putti (althoewel men die reeds in de Renaissance aantreft). Andere karakteristieke onderdelen zijn het schelpwerk, de siervaas op de geveltop, met de door binnenwaarts gekrulde voluten omlijste sokkel, de ingangdeur met decoratief rankwerk.

Deze gevel vertoont, op détails na, de algemene karakteristieken van de Gentse gevels van de 1e helft van de 18e eeuw : een belangrijk tympanon; een halsvormige geveltop met een vaas als bekroning; balustrades; borst-

5. Marmeren schoorsteen in het kabinet van de burgemeester, door Passchier Gravier, 1728-29.

weringen overdadig versierd met casementen, vruchtenslingers en putti; vlakke panelen in Balegemse steen.

Bij vergelijking met andere gebouwen valt het op dat dit kleinburgerlijk betrekkelijk smal huis (26 voet d.i. 7.75 m. breedte) meer overeenstemt met hotels van de grote burgerij dan met eenvoudiger woningen.

De hypothese dat de gebroeders Gravier ook het Hotel Schamp, de typische Lodewijk XIV herenwoning uit 1717-1721 (afb. 9 en 10) zouden gebouwd hebben, eventueel in samenwerking met Bernard de Wilde, steunt op het aantal gelijkaardige kenmerken, - hoewel op grotere schaal uitgevoerd wat het Hotel Schamp betreft - die De Sleutel en het Hotel Schamp vertonen.

Volgende stijlelementen komen in dit opzicht in aanmerking.

Vooreerst is daar de algemene vorm van de gevel met de horizontale aflijning, de symmetrie, het open karakter bekomen door het groot aantal rechthoekige vensters met roede-verdeling, die in de 2e en 3e bouwlaag omringd zijn door vlakke bossage, de halsvormige geveltop.

De 1e bouwlaag is vrij eenvoudig (de ingangspartij uitgezonderd) : de gelijke vorm van vensters met geprofileerde waterlijsten en sluitstenen met ribbels, dezelfde consoles aan weerszijden van travee 2 en 6, waarop de balconplaten rusten; de muur onder de vensters die in uitgewerkte steen uitgevoerd is.

De 2e bouwlaag (piano nobile) vertoont, op details na, dezelfde middentravee met driehoekig fronton in lijstwerk (hier bekroond met schelp- en dolfinmotief) : de deurvenster is omlijst door 2 pilasters, de balcon met balustrade uit 7 balusters (van nagenoeg dezelfde vorm als deze van De Sleutel) en geprofileerde hoekstukken; in de overige traveeën treft men identieke vensters aan als deze van de 3e bouwlaag van De Sleutel, met geprofileerd rondbogig fronton en boogveld met bossage; omdat er 7 traveeën zijn, is er een balcon in de 2e en in de 6e travee. Men bemerkt verder de sculpturale versiering in de borstwering onder de vensters van traveeën 1-3-5-7 van de 2e bouwlaag : het centraal médaillon omringd door 2 griffioenen.

De 3 middentraveeën van de 3e bouwlaag zijn in halsvorm uitgebouwd en door een fronton met ornament in het veld bekroond. De geveltop draagt een vaas op geprofileerde sokkel.

Wat de verdere geschiedenis betreft, wordt reeds in 1907 in 'Inventaire archéologique de Gand' (20) over De Sleutel gezegd : "la maison aujourd'hui démolie". Uit opzoekingen in de registers van het Kadaster te Gent (die echter maar tot rond 1830 teruggaan) is gebleken dat het huis reeds vóór 1824-26 afgebroken was. Uit de documenten van het Stadsarchief kon ook niet opgemaakt worden wat het lot van dit huis geweest is.

De herinnering aan De Sleutel is nochtans niet helemaal verdwenen. Na het bouwen, in 1905-1909, van het postgebouw en de nieuw St Michielsbrug, werd, tussen de Koornmarkt en het St Michielsplein, de St Michiels-

6. Ingangsportaal van de voormalige ledenkamer van de Staten van Vlaanderen, door Passchier Gravier, 1728-29.

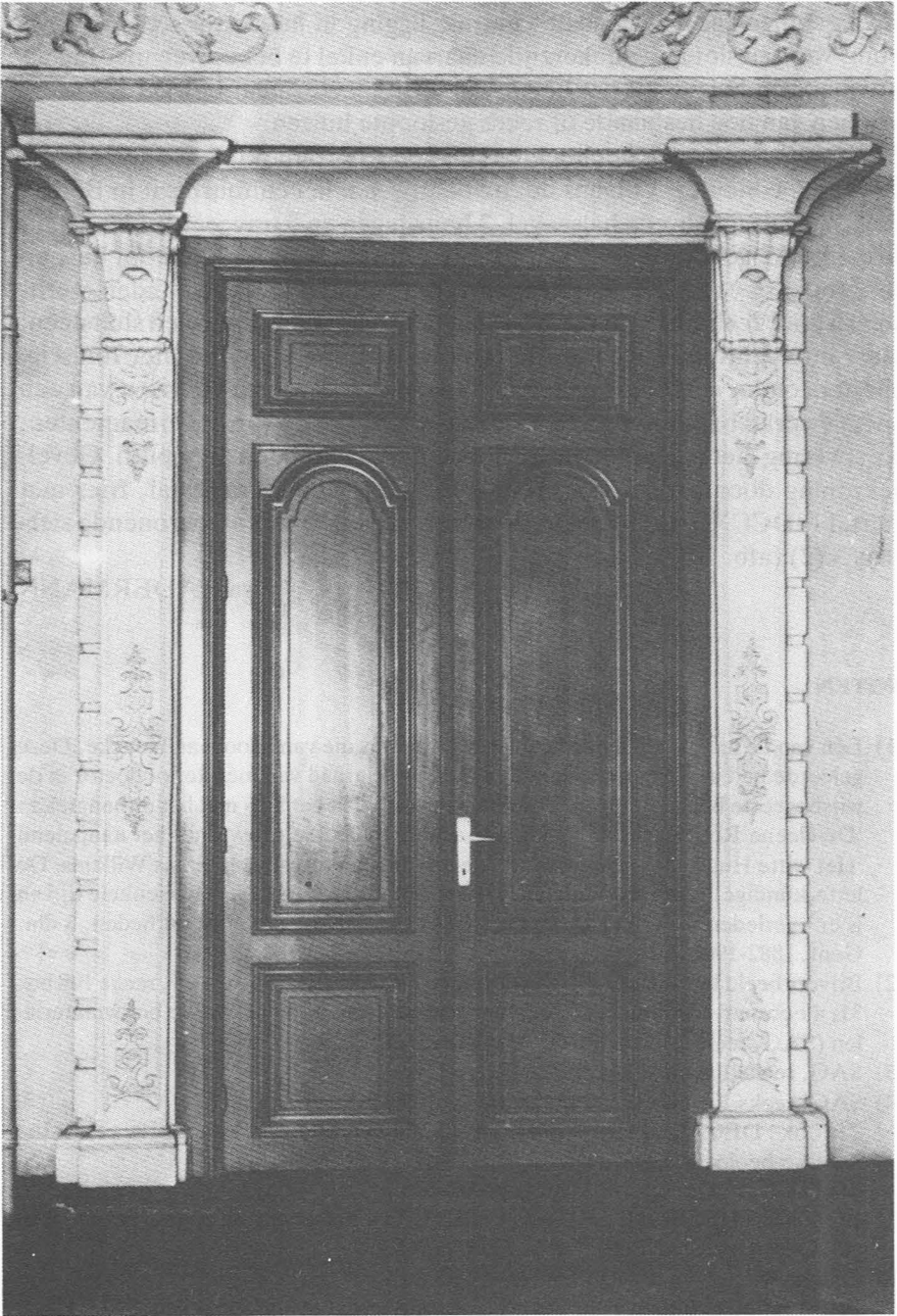
helling aangelegd. Wegens de centrale ligging in het historisch stadscentrum, werd besloten de linkerzijde daarvan enkel te bebouwen met reconstructies van huizen uit het begin van de 18e eeuw naar bewaarde bouwplannen van nog bestaande of reeds gesloopte huizen.

Zo is het 5e huis vanaf het hoekhuis met de Koornmarkt de reплик geworden van De Sleutel. Volgens de 'Inventaris van het cultuurbezit in België' een : "rijhuis met brede halsgevel, 2 bouwlagen en 5 traveeën onder zadeldak, in 1912 gebouwd volgens de bouwaanvraag van een gesloopt huis op de Zandberg van 1712. Hardstenen voorgevel met imitatie banden, geritmeerd door rechthoekige vensters met bekronende driuplijs en sluitsteen. Markante centrale travee op de bovenverdieping afgelijnd met Ionische pilasters onder een hoofdstel met 3-hoekig fronton en voorzien van een opengewerkt balkon; zekere Lodewijk XV invloed in de ornamenten; borstwering met médaillons en festoenen, vastgehouden door putti. Gevelbekroning door middel van hoofdstel met gelede architraaf, fries met jaartal MDCCXII en 3-hoekig fronton met rankwerk en bekronende siervaas". (2) (afb. 10)

Elsa HADERMANN

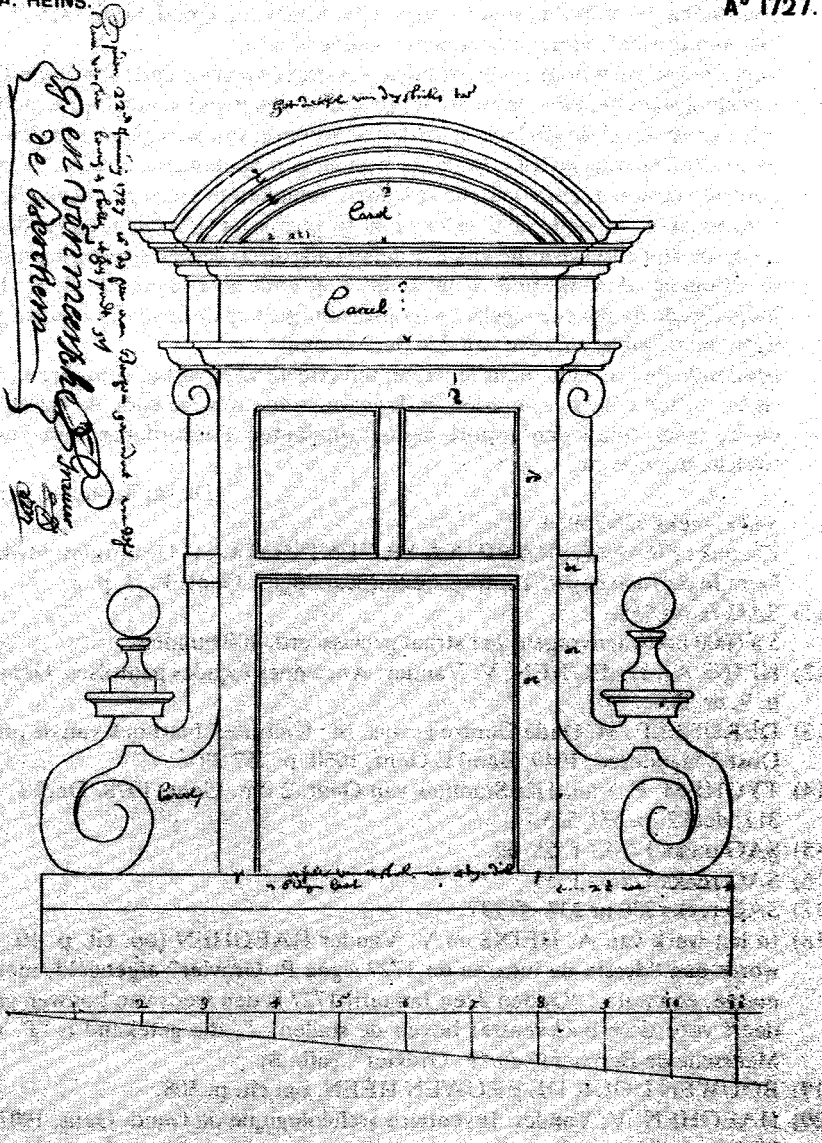
NOTEN

- (1) Eén van de meest befaamde van die scholen was die van Eloo van Houcke. Deze geleerde had in Parijs gestudeerd en in 1504 de graad van meester of doctor in de wijsbegeerte behaald. Op de Zandberg gevestigd in het huis met het uithangteken 'De cleene Roose' was de genoemde school in de 18e eeuw, met het aanpalend 'Het witte Huus', het eigendom van de erfgenamen van Pieter-Frans Willems. De letterkundige Jan-Frans Willems (1793-1846) woonde er gedurende enkele tijd en is er overleden. - POTTER, F. De : Gent van den oudsten tijd tot heden. 8 dln. Gent, 1882-1901. Deel 5, p. 586-593.
- (2) Bijvoorbeeld het verbod stro te gebruiken als dakbedekking (SAG, reeks 108 bis, 31, 4 Februari 1374) en het uitoefenen van controle op de gebruikte bouwmaterialen (SAG, reeks 108 bis, 31, 27 Augustus 1540).
- (3) SAG, reeks 108 bis, 31, 4 Juli 1618.
- (4) SAG, reeks 108 bis, 31, 8 Januari 1671.
Zie ook : DECAVELE, J. Private gevelarchitectuur; Gent 17de en 18e eeuw. In : Stadsarcheologie, 1978, Jg. 2, nr. 3, p. 2-11.
POTTER, F. De. op. cit. Deel 1, p. 575-578.
- (5) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. Inventaris van het cultuurbezit in België. Deel 4 na. Stad Gent. Gent, 1976. p. XXI.
- (6) *ibid.* p. 567.
- (7) Justus Billet, politiemeester nauw bij de stadsvernieuwing betrokken. SAG, Hs. J. Billet. Polityboekc.
- (8) POTTER, F. De. op. cit. Deel 5, p. 593.
- (9) *ibid.* Deel 1, p. 576
SAG, reeks 108 bis, 31, 8 Januari 1671.

7. Deuromlijsting van het kabinet van de burgemeester, door Passchier Gravier, 1728-29.

A. HEINS.

8. Tekening voor dakvenster, door Passchier Gravier, 1727.

- (10) AFSCHRIFT VAN DE BOUWAANVRAAG VAN DE SLEUTEL (afb. 2), 1712.

Aanvraag door de meesters steenhouwers Passchier en Anthoon Gravier om de houten gevel van een huis, gelegen op de Zandberg, te mogen afbreken en door een stenen gevel te vervangen volgens het bijgevoegd model (afb. 3).

“Aen mijn Edele Heeren Schepenen vande Keure;

Suplierende verthoont reverentelijck Passchier Gravier ende Anthoon Gravier meesters steenhouders deser stede, proprietarissen van eenen huijse stede ende erfve ghestaen ende ghelegghen op den Sandtberg, van auts ghenaeamt den Sleutel ende alsoo sij van jntentie syn af te breken den hauten ghevel van t' voorseijde huijs ten straeten, ende van nieuws doen opmaken jn steen jn ghevolghe vande gheanexeerde modelle, al t' welcke niet en vermach te gheschieden sonder preal-label consent ende visitatie van U Edelen ende alsoo den supliant van noode heeft te verlegghen de vuijle ende stijckende riolen ende gote liggende teghen hunnen huijse, ende de selve te legghen jn conformiteijte van de begonste nieuwe greppe, liggende voor den huijse van den peerde smet.

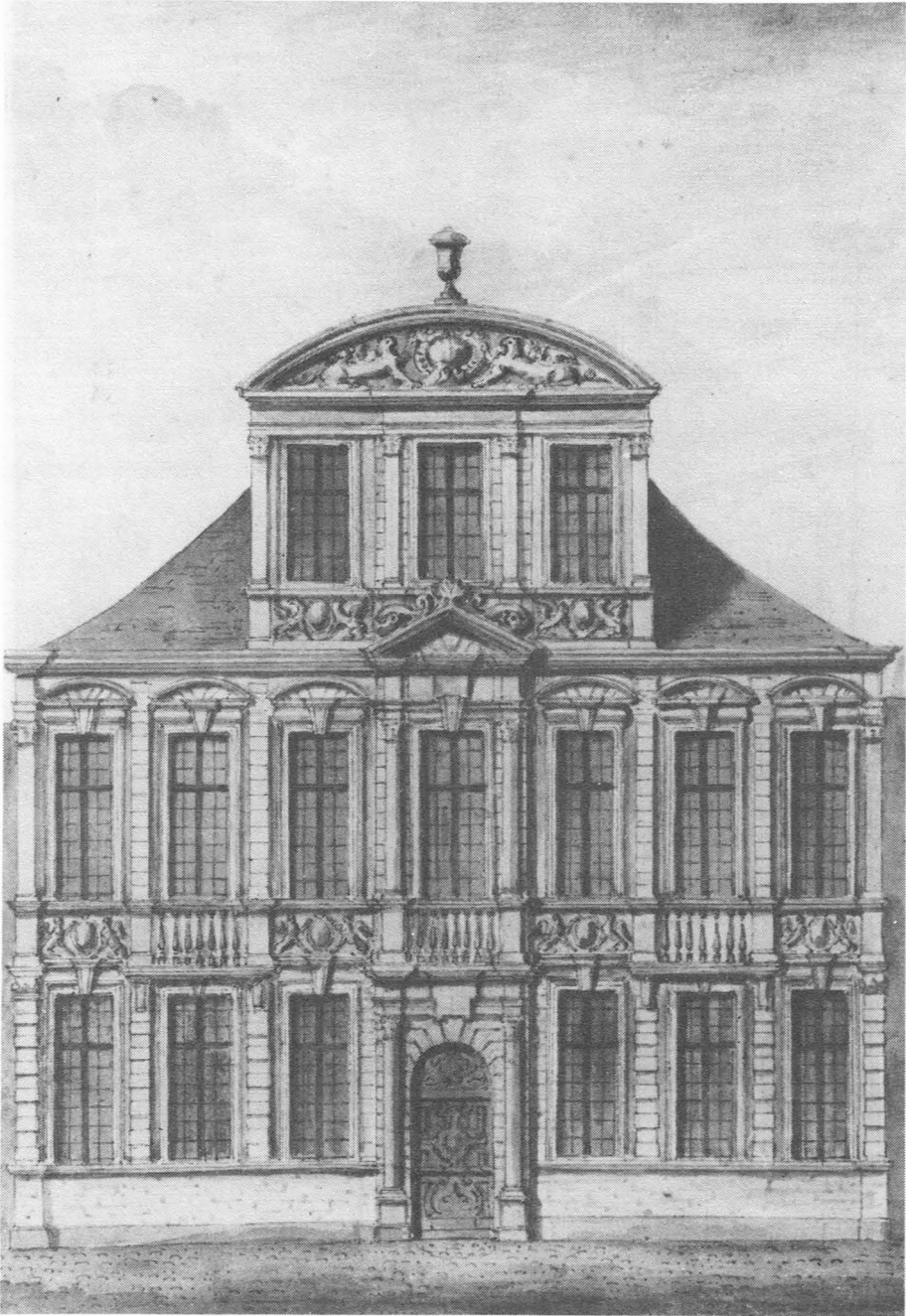
Biddende de selve ghedient te wesen ten effecte voorseijt te deputeren commissarissen uetten collegie, met den ontfangher vande wercke ende de erfscheeders, omme naer hunlieden raport aende suplianten t'accorderen hun versoeck, twelcke doende etc.

De suplianten in persone.”

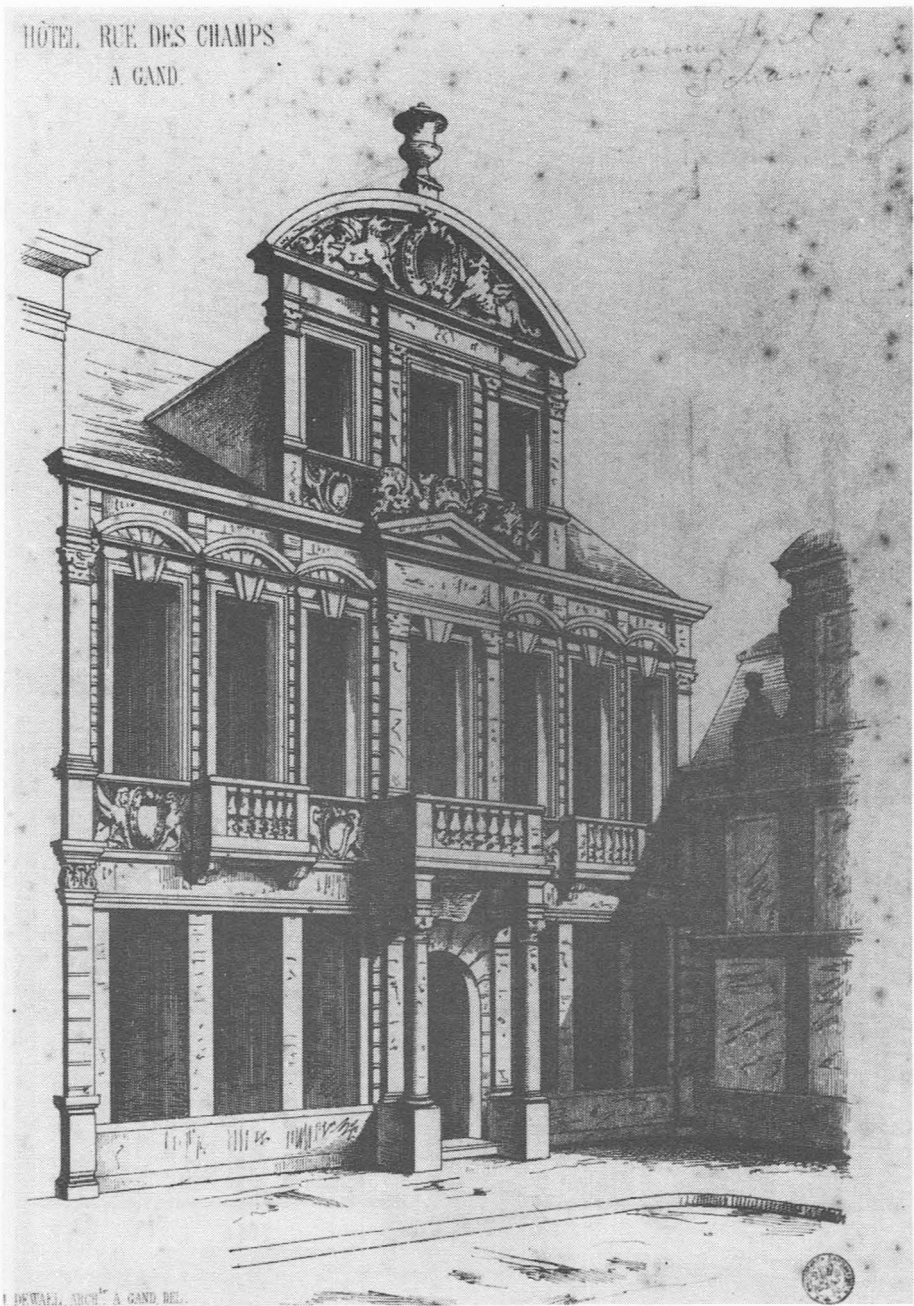
SAG, reeks 535/359, 4.

Zie ook : FRANSE FRANJE NAAR GENTSE MAAT. De burgerbouwkunst te Gent in de 18de eeuw. Tentoonstellingscatalogus, Gent, 1984, p. 8.

- (11) SAG reeks 535.
5 à 6000 bouwaanvragen, per straat geclasseerd, 400 bundels.
- (12) HEINS A., HAEGHEN, V. Vander, Anciennes façades gantoises. Gent, 1907. p. 9, nr. 20.
- (13) DERUELLE, M. Oude Gentse gevels. In : Kultureel Jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen, 1949, Band I. Gent, 1950, p. 257-287.
- (14) TYGHEM, F. Van. Hèt Stadhuis van Gent. 2 dln. Gent, 1978. Deel 1, p. 200, 317; deel 2, p. 531-535.
- (15) SAG reeks 177/2 - f° 55, 60.
- (16) SAG reeks 177/3 - f° 55.
- (17) SAG reeks 330 nr 237 - f° 297.
- (18) In het werk van A. HEINS en V. Vander HAEGHEN (op. cit. p. 10. nr. 27) wordt een “dessin de lucarne de 1727 signé P. Gravier” afgebeeld, met, in de marge, een nota : “Opden 22en Ianuarij 1727 is den wens van bouwen geaccordeert voor dese dackvenster boven de stallen...”, die getekend is “P. vanden Meersche de Berchem” en “P. Gravier”. (afb. 8)
- (19) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. op. cit. p. 508.
- (20) HAEGHEN, V. Vander. Inventaire archéologique de Gand. Gent, 1907. Fasc. XLIII, p. 427.
- (21) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. op. cit. p. 458-460-nr. 5, p. 649 nr. 1165.

9. Hotel Schamp, aquarel door Aug. Van den Eynde (Atlas Goetghebuer III, inv. V, 62).

10. Hotel Schamp, litho Ch. Claesen, 1884 in J. Dewael 'Vestiges de notre art national' pl. 3 (Atlas Goetghebuer III, inv. 62).

11. Repliek van 'De Sleutel' (2e huis van rechts) op de St Michielshelling.

HERKOMST VAN DE FOTOS

STADSARCHIEF GENT : 1, 2, 3, 8, 9, 10.

Prof. Dr. F. VAN TYGHEM : 4, 5, 6, 7.

RIJKSDIENST VOOR MONUMENTEN- en LANDSCHAPSZORG (uit : BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN) : 11.

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

LEGENDEN, VERTELLINGEN EN MYTHOLOGIE hebben ook een rol gespeeld in de naamgeving van onze uithangtekens. Zeemeerminnen, wildemannen, Bacchus, Uilenspiegel, de vier “Heemers”, “Eemers” of “Heemskinderen”, Roeland, de gelaarsde kat, Reinaert de vos, de fortuin, Neptunus, Mercurius enz. waren zowat overal op uithangborden afgebeeld.

Een drakenkop troffen we als sierelement aan op het smeedijzeren galgje aan een uithangbord in het *Gewad* en de draak zelf op een bord aan een herberg in de *Cataloniëstraat*. (zie ook de “Gouden Draak” in het Museum voor Volkskunde te Gent.)

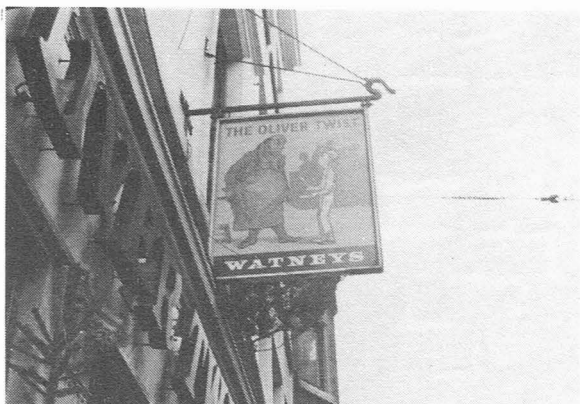
Aan het poppentheater *Magie* in de *Haspelstraat* herkennen we een tovenaarsklopp, silhouet in plaatijzer uitgeknipt, terwijl de “Gelaarsde Kat” eveneens in schaduwbeeld, met kettingetjes aan een galgje bengelde bij een antiquair in de *Jan Breydelstraat*.

In haar bijzonder belangrijke collecties bezit het *Gents Museum voor Volkskunde* een eigenaardig, uit plaatijzer gesneden uithangbord, een dansende vrouw die met beide handen een doek boven 't hoofd laat wuiven. Het is duidelijk de symbolische afbeelding van “Vrouw Fortuna”, als uithangteken een motief dat minstens een drietal eeuwen oud is.

Uit de uithangbordenreeks van de Cramer (1913) pikken we nog een paar voorbeelden met de vertelling als motief nl. “A la Terre Promise” en “A la Fontaine de Jouvence”. De druiventrossen symboliseerden het beloofde land terwijl het zeskantige fonteintje waarbij een naakte baby speelt, de verjongingsbron uitbeeldt, schilderijtjes op hout uitgevoerd zoals de rest van de reeks van dezelfde kunstenaar.

Tenslotte nog een woord over het moderne uithangteken “The Oliver Twist”, metalen, beschilderd bord dat aan de gevel van een “pub” op het *Sint-Baafsplein* te zien is. Het rechthoekig voorwerp is aan weerszijden beschilderd met personages uit het boek van Charles Dickens.

Dergelijke uithangborden zijn typisch Engelse produkten en te Gent

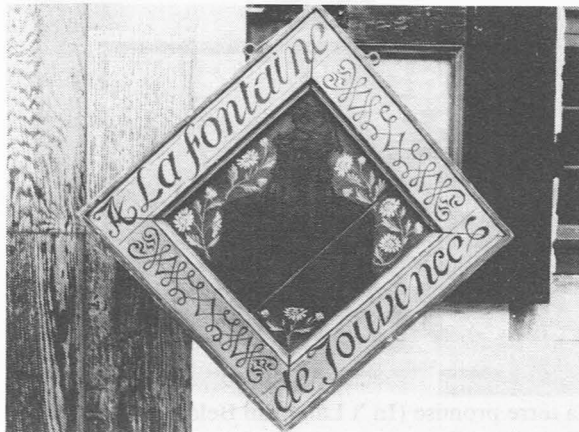
The Oliver Twist (vóór- en keerzijde) - Sint-Baafsplein.

A la terre promise (In 't Land van Belofte) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

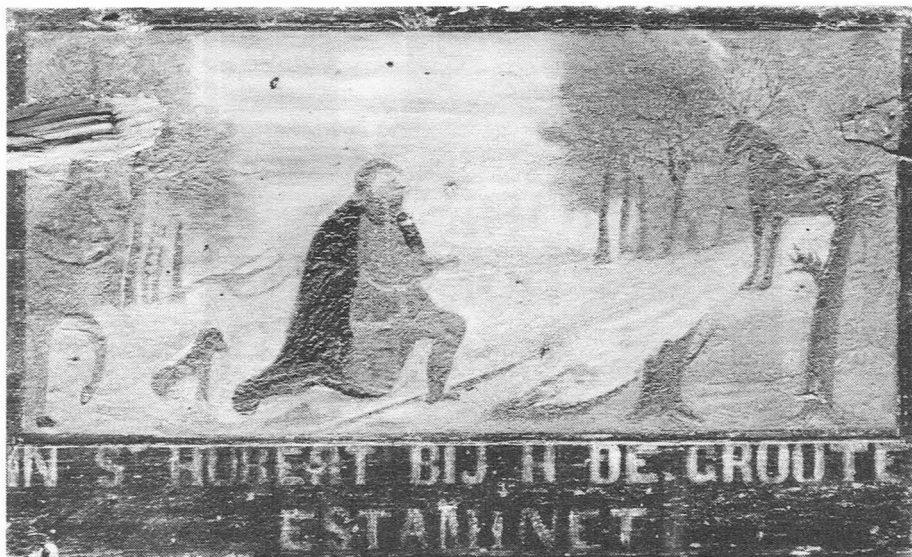
Vrouw Fortuna (Copyright A.C.L. Brussel). Mus. v. Volkskunde, Gent.

A la Fontaine de Jouvence (In de Verjongingsbron) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

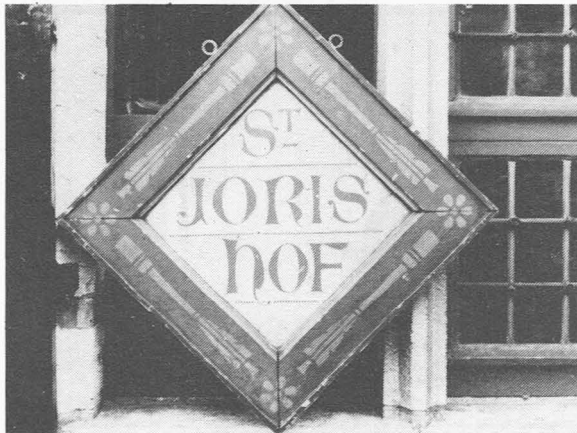
Sint-Arnoldus. (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

In Sint-Hubert. (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

In Sint-Nikolaas. (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus. v. Volkskunde.

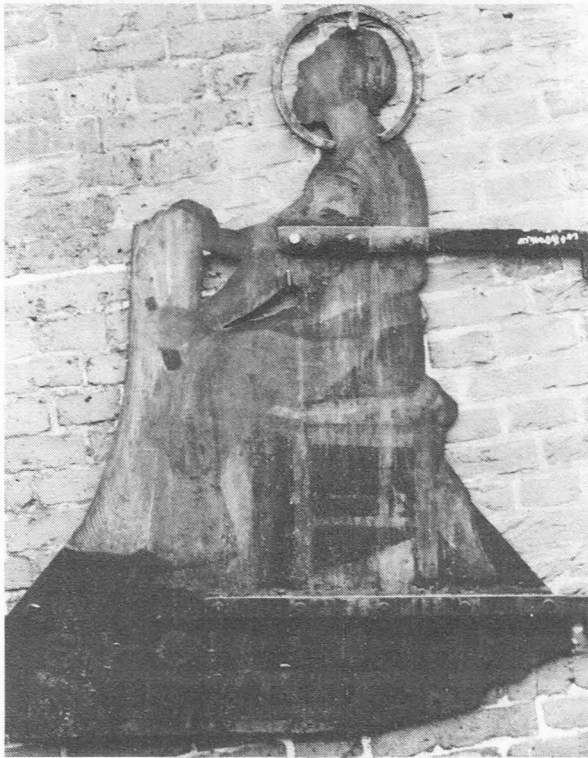
Sint-Jorishof - Mus. v. Volkskunde.

In Sint-Nikolaas - Mus. v. Volkskunde, Gent.

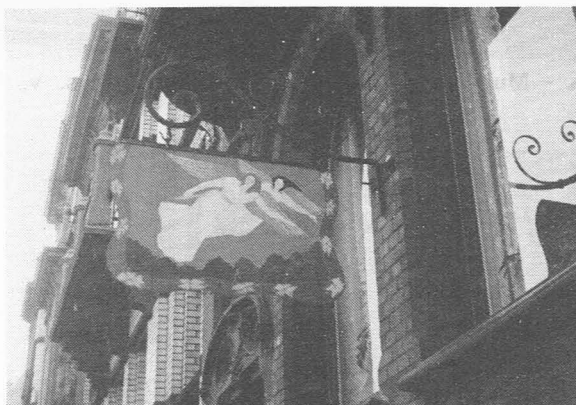
Sint-Elooi - Mus. v. Volkskunde, Gent.

Sint-Crispijn. (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus. v. Volkskunde, Gent.

In Sinte-Gertrudis (Copyright A.C.L. Brussel) - Mus.
v. Volkskunde, Gent.

Twee Engelen (vóór- en keerzijde) - Poel.

hangen er aan enkele zogenaamde pubs. In sommige Engelse steden bestaan er immers speciale scholen waar uitsluitend de uithangbordenschilderkunst wordt onderwezen. Grote brouwerijen zijn er doorgaans de promoters van.

Afbeeldingen en namen van HEILIGEN komen ook op uithangborden voor. Men ziet ze voornamelijk op vroegere uithangtekens van ambachtslui en van herbergen. Benamingen met "kruis" hebben doorgaans niets met godsdienst te maken. Het gaat om herbergen of winkels die aan een kruispunt van straten gelegen zijn. Bij Sint-Jacobs op de Oude Veemarkt bestond de herberg "Het Cruce" en in de Werregarenstraat "Het Cruys" (52). Soms stonden ze in verband met onze geschiedenis, voornamelijk dan de talrijke "Bourgondische" kruisen. Reeds in 1572 was er op de Korenmarkt een "t Bourgoinsche Cruuce" dat op dezelfde plaats in 1821 "t Bourgoens Kruys" werd genoemd. Ook in de Lange Munt en in de Kammerstraat trof men "t Bourgonsche Cruuce" aan. (53)

In het *Museum voor Volkskunde* zijn nog enkele exemplaren te zien waarop patroonheiligen het motief uitmaken.

Op een 19de-eeuws cirkelvormig houten bord staat "Sint-Arnoldus" in reliëf uitgebeeld. In de rechterhand houdt hij een kruis en in de linker een boek. Een plantenmotief omraamt het gehele tafereel.

Twee "Sint-Nikolaas"-uithangborden zijn gemaakt uit beschilderd plaatijzer. In één geval draagt de sint zijn bisschopsstaf in de linkerhand en de drie kinderen bekijken de toeschouwers. Op het andere bord staan de kinderen in profiel uitgebeeld en de heilige draagt zijn staf in de rechterhand. Dergelijke uithangtekens waren legio aan snoep- en speelgoedwinkeltjes. Het veelkleurig, verharde-gipsbeeld van Sint-Elooi in bisschopskleding; patroon van de smeden, hing tot 1973 aan een gevel van een ijzerhandel in de Sleepstraat.

Ook de volgende vier uithangtekens behoren tot het rijke bezit van het Gents Museum voor Volkskunde : "In Sint-Hubertus", "Sint-Crispijn", "Sint-Joris" en "Sint-Gertrudis".

De H. Hubertus met het hert werd op een plank geschilderd. Het is een naïef 19de-eeuws uithangbord dat eens een herberg heeft gesierd. De stijl is deze die bij onze volksprenten gebruikelijk is.

De Sint-Crispinus is een van die talrijke beschilderde, plaatijzeren borden die met een paar stevige haken in metalen oogijzers aan de muur werden bevestigd. Dit uithangteken werd vervaardigd voor de schoenlapper die destijds aan de hoek van de Zuivelbrug en de Kraanlei woonde. De afbeelding staat aan beide zijden.

Het "Sint-Jorishof" is zeker voor een vergaderlokaal voor boogschutters vervaardigd, gezien de vier grote pijlen in de rand en de patroonheilige. "In Sinte-Gertrudis" (verkoopt men gist) hing waarschijnlijk bij een bakker uit. Op de achtergrond van dit volksschilderij op hout staat een dorpskerk.

De heilige bevindt zich op het voorplan; ze draagt een boek in de rechterhand en met de linker steunt ze op een staf. Aan haar voeten en op de staf lopen muizen. De heilige Gertrudis werd immers voornamelijk tegen ratten- en muizenplagen aangeroepen.

Begin 1974 hing een restaurateur op de *Poel* een metalen uithangbord uit waarop "Twee Engelen" geschilderd waren. Deze rechthoekige plaat met drie gegolfde omtrekszijden was aan weerszijden met voornoemde figuren versierd die boven een landschap vlogen. Het bord verdween plots in juni 1975.

Lode HOSTE
('t vervolgt)

NOTEN

(52) De Potter, F. en Broeckaert, J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 1864-1892, p. 74.

(53) Nackaerts, P. Fr., *Het kruis als herkenningsteken*, *Ons Heem*, 1972, p. 242-245.

VAN ALLE MARKTEN THUIS

Deel 2. Het Klein Vleeshuis, de Melkmarkt en de Vogelmarkt

Het klein Vleeshuis bevond zich eertijds aan de Braemgaten op de Brabantdam en werd pas omstreeks 1593 overgebracht naar de hoek van de Vogelmarkt en de Korte Dagsteeg. De vierweegscheede waar de markt gehouden werd, kreeg tussen het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw de naam van Nieuwe Marct. Daar werd ook de melkmarkt gehouden. Heel wat straten uit de buurt herinneren ons aan koeien, vee, weiden, vlees, enz... zoals de Kleine Vleeshuissteeg (van de Kouter tot de Korte Dagsteeg) dat vroeger 't Nieu Cauterstraetken heette. (1) Ook de Kouterssteeg (2) (tussen de Koestraat en de Kouter), de voormalige Cleenen Coutersteghe of Kleine Koutersteghe werd gebruikt om het vee te "schutten" of tijdelijk te stallen. Zo heette het een tijdje Cauterstraetkin (3) of Schuddeveestraetkin. Vergeten we verder niet de Koestraat van waar men de koeien naar de Meire of de Kouter leidde en die ons nog doet denken aan het prille landelijke 13de eeuwse Gent.

Toen in 1821 de Korte Dagsteeg verbreed werd, brak men het Klein Vleeshuis af. Men verhuisde dan naar de leegstaande Wolleweverskapel in de

Korte Dagsteeg. De kapel dateert van omstreeks 1360, was toegewijd aan St-Leonard en maakte deel uit van het Wolleweversgodshuis. In 1578, onder het Calvinistisch bewind van Hembyse, werd het nog als protestantse tempel gebruikt. Sedert 1821 was het in dienst als Nieuw Klein Vleeshuis. Nog in 1829, werd de voorgevel vernieuwd en werden er op de binnenkoer tegen de kapel in het Weverskapelstraetje enkele penshuizekens gebouwd, zoals wij die nu nog kennen tegen de gevel van het Groot Vleeshuis op de Groentenmarkt.

In 1871 waren de vleeshuizen nagenoeg nutteloos geworden omdat het toen reeds toegelaten was het vlees bij de beenhouwers thuis te verkopen.

In het begin van deze eeuw vinden we de kapel terug als verkoopzaal en nog niet zo lang geleden verkocht men er terug vlees, zij het dan bloot vlees onder de vorm van sexfilms in de cinema Savoy.

Laten wij nu even terugkeren naar de Vogelmarkt. In de XVIIde eeuw heette men die de Rudderstraete (4) en ook zoals zovele wegen in de omgeving van de Kouter : Koutersteeg of Groote Koutersteeg (5).

In 1311 was de straat ook gekend als de Couterstraete te viere weghesceden, ten einde ze te onderscheiden van alle andere Kouterstraten en -stegen.

De naam Voghelmerct (6) of Duvemaerct (7) spreekt voor zichzelf omdat men er 's zondagsmorgens vele soorten tamme levende vogels zoals duiven, kanarievogels enz... verkocht. Alhoewel men er ook honden, geiten, konijnen en andere kleine huisdieren te koop aanbood. Toen de Beestenmarkt verhuisde naar de St.-Machariuswijk vóór het slachthuis werd de markt van levende vogels (neerhofdieren) en alle andere levende huisdieren van kleine gestalte overgebracht naar de Oude Beestenmarkt aan de Nieuwbrug. Het was er ook toegelaten paardetuig, vellen, vissersgerief, muiten en andere soortgelijke voorwerpen aan te bieden. De markt begon er om 5 uur 's zomers en om 6 uur 's winters en duurde tot de middag. Enkel nog de vogels, vissen en schildpadden bleven tot de vijftiger jaren op de Vogelmarkt, waarna zij ook moesten verhuizen naar het Laurentplein.

Ik zie mijzelf nog als kleuter aan de hand van mijn vader gefascineerd kijken naar de bonte kleurenpracht van de honderden wriemelende en kwetterende vogels in de veel te kleine kooien, met mijn neus nauwelijks boven de tafels of karren uitstekend, de zoete, weë of scherpe geuren opsnuivend van het vogelvolkje. Een "must" voor de zondagmorgen. Voor mij puur jeugdsentiment.

In de XVIIe eeuw werden de vogels geleverd door de vogelvangere van de St-Gillisgilde. De leden hadden het recht om alle klein gevogelte te vangen binnen de drie mijl rond Gent, in de kasselrij van de Oudburg en in het Land van Aalst. (8)

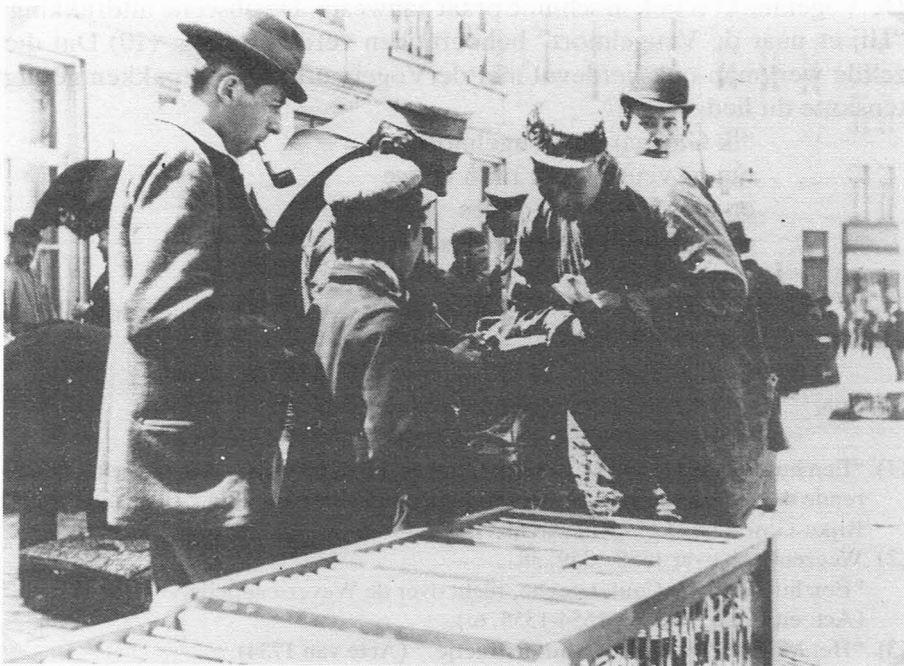
Om een sfeerbeeld van deze markt uit grootvaders tijd te schetsen laten we Frans De Potter aan het woord :

Daar vormden zich, reeds van zes uren, talrijke groepen, met dit onderscheid dat de verkoopers meest ingezetenen zijn en, gelijk de liefhebbers, die er hunne gading zoeken, vooral leden der geringe werkersklasse. Hier is 't geen keur van bloemen en planten; (...)

wat men hier te koop ziet, zijn duiven, gedurende het leenroerig tijdvak eene lievelingsteelt der feodale heeren, die in sommige streken alléén eene duivenpier mochten bouwen, maar in onzen tijd het voorwerp van eene groote liefde, zeggen wij liever van eenen drift, bij den gemeenen stand. De drift heerscht te Gent op uitgebreide schaal. Arme drommels, die nauwelijks genoeg winnen voor het onderhoud huns gezins, verspillen wekelijks aan duiven een zekere som, die beter besteed zoude zijn tot de voeding of kleeding van vrouw en kinderen. Zij koopen en vermangelen, zij zenden hunne snelvliegers naar prijskampen en verbeuzelen den eenigen rustdag, welken zij in de week hebben, aan den handel, aan het bezoek der markt, of zij werken aan het op 't dak uitstekende duivenhok, of loeren naar de opgelatene of verwachte luchtrenners, verzuimende de zorg, die het huishouden vergt, en het genoeg en waar de huisgenooten na eene week slavens of schoolgaan mogen aanspraak op maken. Romanschrijvers hebben het verkeerde van dien gekken drift doen uitschijnen; andere hebben de duivenmelkers op het tooneel in een bespottelijk licht gesteld, maar verre van te verminderen, verergert de kwaal van jaar tot jaar, tot diep leedwezen van honderden huisvrouwen, tot voortdurende ergernis van honderden kinderen, getuigen van krakeel en twist, die de rijkemansliefhebberij onder de arbeiders veroorzaakt. Zal men 't gelooven? De stad Gent bezit 900 tot 1.000 duivenmelkers, zonder het aanzienlijk getal te rekenen, in de voorgeborchten gevestigd; zij zijn vereenigd in een veertigtal genootschappen, die gedurende de zomermaanden prijsvluchten inrichten, beschikken over meer dan 10.000 snelvliegers en hebben ter bespreking van hunne belangen, verscheidene hier en elders gedrukte weekbladen, uitsluitelijk aan den kweek en de prijsvlucht der duiven gewijd...

Onze duivenmarkt strekt zich uit van de plaats vóór het *Café Montmorency* tot de helft van de Vogelmarkt. Elken zondag telt men er met honderden, gesloten in manden of muiten

(...) De plaats is bijzonder levendig van 9 tot 12 uren en waarlijk zienswaard, ook voor degenen, die volstrekt van geen duivenmelken houden; 't is een genoeg om de arme sukkels, met den grootsten ernst van de wereld, te hooren praten en twisten over hunne zandvagers en preekheerens, over roopennekens en witsproetjens, over marotten en smerels, over slagpennen en steert, over kop en vleugel. Men zou zeggen dat al het verstand dier menschen uit hun hoofd naar de duivenpier is overgewaaid en de eenige belangrijke levensvraag voor hen is : zal mijn hertlap de vlucht van Tours en Bordeaux volhouden, op hoeveel uren zal hij in het hok terug zijn ?

Vogelmarkt : Een "blauwe geschelpte" wordt gekeerd en gekeurd. Iedereen staat erbij in zijn zondagse pak, de verkoper met blauwe kiel.
(Foto Fonds Vanderhaeghen - Museum voor Volkskunde)

Op de Vogelmarkt zijn ook viervoetige dieren te koop : konijnen, in manden en korven, geiten en honden. Hier ziet men ook burgers, soms rijke lieden, van den eenen koopman tot den anderen gaan, acht nemende op de honden, voor welke men op liefhebbers wacht. Dat zijn er, die, sedert eenige dagen eenen hond missende, hier komen zien of hij toevallig niet bij den eenen of anderen koopman is verdwaald... (9)

De Potter schrijft nogal paternalistisch over deze mensen, maar vergeet dat zij na zes dagen noeste arbeid ook recht hebben op een verzetje. De tijd dat alleen grote heren duiven mochten houden is gelukkig reeds lang voorbij en wat de werkman met zijn centen doet is uiteindelijk zijn zaak. Ook wanneer hij het heeft over de hondenverkopers wordt gesuggereerd dat er veel gestolen waar is. Je hoort het : het gepeupel is verkwistend en de verkopers zijn dieven in spé. Dit bewijst dat de dames en de heren van de "Place d'Armes" slechts neerkeken op het volk van de "veugolmort", dat zij zo dicht bij hun "chique" plein moesten dulden.

De volksman liet het echter niet aan zijn hart komen en stuurde de kleine - als hij braaf geweest was - om "ne spek achter 't hoekske" aan de noordzijde van de Kouter, waar naast kousen, kammen, scharen, brillen, naalden en spelden ook snoep te koop was.

De Vogelmarkt is ook in schuine praat aanwezig. De obscene uitdrukking : “Hij es naar de Veugelmort” behoeft geen verdere uitleg. (10) Dat diezelfde werkmán ook liefdevol met de Vogelmarkt kon uitpakken getuigt tenslotte dit lied :

“k Ga naar de Veugelmort
om ne veugel voor mijn vrêwe
en tons krijg 'k nen toes
en guul mijn puurtse es tsaloes ! (bis)”

Eddy LEVIS

NOTEN

- (1) “Een huus... up deen zijde van den Cautere, up dander zijde den huuse toebehorende den ambachte van den weverie, tot ant Cauterstraetkin.” (Cijnsboek van 't Rijke-Gasthuis, 1523 - Rijksarchief).
- (2) Weezenboek over 1358-1359, 38.
“Een huus... in de Cautersteghe, recht over de Weverscappelle” (Act. en Contr., keure, 1554-1555, 6.).
- (3) “Het Moriaentien, in het Kauterstraetje.” (Acte van 1734).
“Het Gouden Sulleken, uytkomende in 't Moriaenstraetje.” (Idem van 1759).
“tCauterstraetkin, gheseyt het Schuddeveestraetkin”. (Act. en Contr., keure, 1583-1586, 27; en 1555-1556, 7)
Acten en Contracten, keure, 1529-1530, 6.
“Een huys, gestaen op den Cautere, houdende den hoek ghenaeamt (met reverentie ghesproken) Schuddeveestraetjen.” (Weezenboek, 1639-1640, 120)
“tHuus ende erve, dat men heet Mellaroen, in sCauters steghe.” (Idem, 1364-1365, 2).
- (4) “Huus inde Rudderstraete achter tCleen Vleeschuus, achter uutcommende jnt Cauterstraetkin.” (Idem, gedeele, 1629-1630, 175).
“De Cautersteghe ghezeyt de Rudderstraete.” (Weezenboek, 1659-1660, 254)
- (5) “Een huys, eene herberghe wesende... van audts ghenaeamt het Hof van Brussel, bij het kleen beenhuys, uytcommende met eene poorte cochère jn het Cauterstraetkin.” (Idem, 1760-1761, 330)
“Een huys ... recht over het kleyn Vleeschhuys, by den Peirden Kauter, wezende eene hostelrye, genaemd den Franschen Schild...” (Gazette van Gent, 23 Juni 1777.)
- (6) “Huys... bij de Vier Weechschede, houdende den houck jehens het cleyn Vleeschhuys, uytcommende up de Voghelmerct.” (Act en Contr., keure, 1617-1618.)
- (7) (2) “Een huus... up de Vierweechscheiden, commende achter up de Duve-maerct...” (Weezenboek over 1597-1598, 204)
- (8) Stadsarchief van Gent. Archiefgids. Deel I. Oud archief blz 136-137. J. Decavele & J. Vannieuwenhuysse 1983.

- (9) Frans De Potter. Gent van de Oudste tijden tot heden. Deel 4 blz. 347-349.
(10) Lodewijk Lievevrouw-Coopman. Gents woordenboek. Deel III blz. 1596.

Andere Bronnen

- J.J. Steyaert. Volledige beschrijving van Gent - Dubbele wegwijzer der stad Gent en der provincie Oost-Vlaanderen 1905 - De oude straatnamen van Gent. Dr. Victor Fris - 1925.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN (Vervolg)

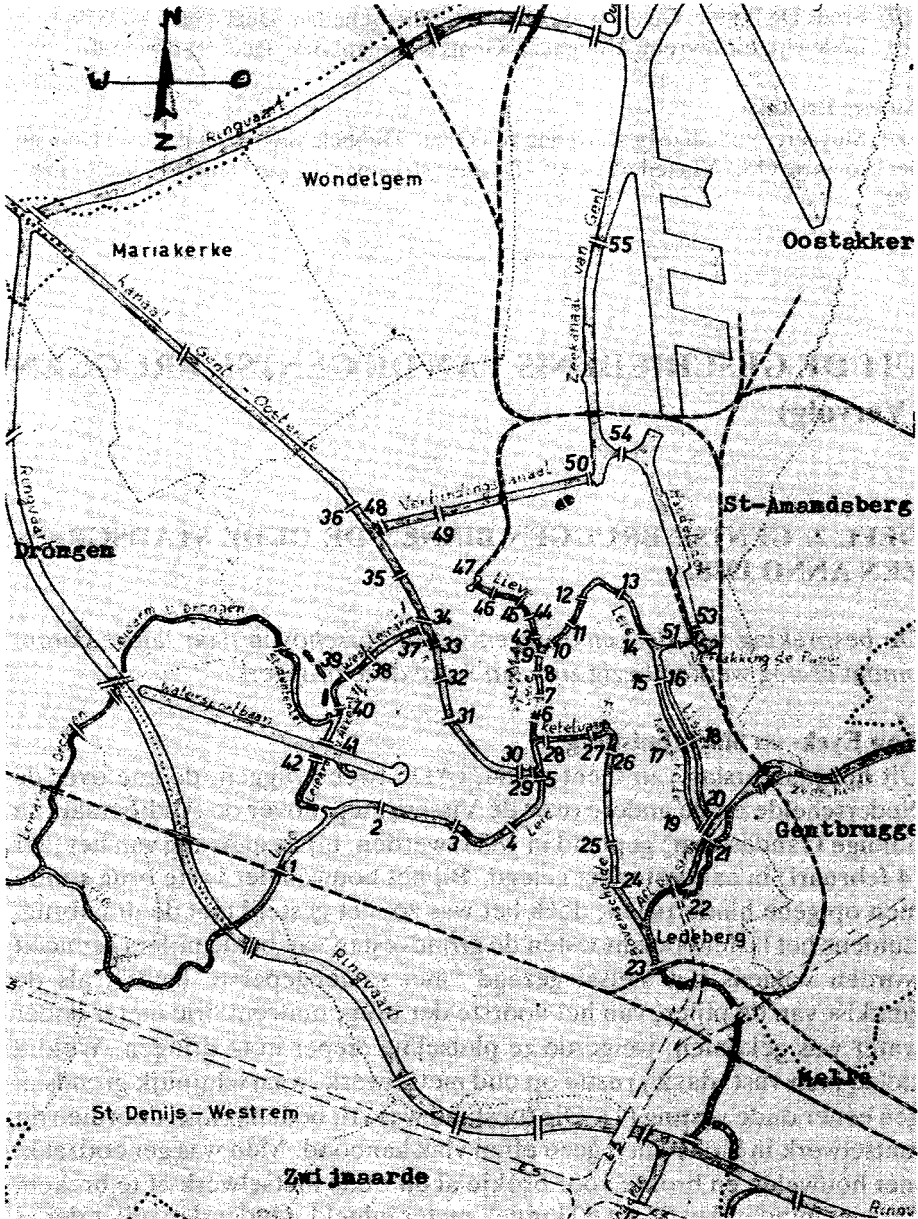
DEEL 2. GENTSE BRUGGEN BINNEN DE OUDE STADSGRENNEN ANNO 1988.

De bespreking van de Leiebruggen wordt verschoven naar latere datum omdat er nog werken bezig zijn aan 3 van deze bruggen.

Van Eyck- en Slachthuisbrug

Uit het jaarverslag van Gent, 1884, : “De twee bruggen, de ene over de Nederschelde en de andere over de Visserij, tegenover de Abdijstraat (de huidige Gandastraat) gepland in 1883, werden, bij de aanvang van het jaar (4 februari) in aanbesteding gelegd. Bij het bouwen der vaste brug stuitte men op gene hinderpalen, doch het was zo niet gesteld met de draaibrug. Luidens het lastenboek moesten de grondvesten van beide pijlers gemaakt worden volgens het stelsel gezegd “met samengeperste lucht”; als de zinkkist van de pijler, van het voorste der brug, omtrent drie meter onder water was gekomen, weigerde ze plotseling dieper in te dringen. Weldra stelde men vast, dat zij rustte op oud metselwerk, waarschijnlijk grondslagen eener oude vesting (1). Die toestand was vrij bedenkelijk, doordien dit metselwerk in blokstenen geen effen vlak aanbood. Men was genoodzaakt met houwelen en brokje voor brokje al dit oude metselwerk af te breken, dat niet minder dan 50 tot 60 kubiek meter inhield. Onder den pijler der as (draaias) trof men ook oud metselwerk aan, doch niet zulke grote massa.” De ondernemer, J. Martiny uit Gent, die beide bruggen moest bouwen, voor de prijs van 164.785 fr, vatte de werken aan in maart 1884.

Van deze werken verscheen in de Gazette van Gent alleen het volgende : “Maandag, 12 mei 1884. Bij het uitdelven, voor ’t maken der brug over de arm der Schelde, tussen de wijk der Koepoort en de Visserij, werd een Spaanse dolk gevonden, welke waarschijnlijk toebehoorde aan een Spaans

... Huidige Stadsgrens
 Vroegere stadsgrens = besproken gebied

**GENTSE BRUGGEN GELEGEN BINNEN DE OUDE STADSGRENZEN
ANNO 1988**

LEIE

- 1 Snepbrug
- 2 Europabrug
- 3 Koning Albertbrug
- 4 Jan Palfijnbrug
- 5 Verloren kostbrug
- 6 Recolletenbrug
- 7 Predikherenbrug
- 8 St-Michielsbrug
- 9 Grasbrug
- 10 Vleeshuisbrug
- 11 Zuivelbrug
- 12 Kromme walbrug
- 13 Minnemeersbrug
- 14 Sint-Jorisbrug

NEDER-SCHELDE, VISSERIJ

- 15 Van Eyckbrug
- 16 Slachthuisbrug
- 17 Nieuwebosbrug
- 18 Lousbergbrug
- 19 Koning Willembrug
- 20 Visserijbrug
- 21 Keizerpoortbrug
- 22 St-Lievenspoortbrug

BOVEN-SCHELDE

- 23 Stropbrug
- 24 Ter Platenbrug
- 25 Muinkbrug
- 26 Marcellisbrug

KETELVEST

- 27 Walpoortbrug
- 28 Ketelbrug

COUPURE

- 29 St-Agneteburg X
- 30 Hospitaalbrug X
- 31 Rozemarijnbrug X
- O 32 Ekkergem voetbrug X
- X 33 Contributiebrug X
- X 34 Bargiebrug O
- X 35 Groendreefbrug
- 36 Guislainbrug O
- X
- X WESTELIJKE LEIEARM
- X 37 Twee gatenbrug
- X 38 Groene valleibrug
- O 39 Ekkergembrug O
- X 40 Eiland Malembrug
- 41 St-Martinusbrug
- 42 Zuiderlaanbrug

X

LIEVE

- 43 Hoofdbrug X
- 44 Lievebrug X
- 45 Akademiebrug X
- 46 St-Antoniusbrug O
- O 47 Rabotbrug X
- O

VERBINDINGSKANAAL

- 48 De Smetstraatbrug
- 49 Wondelgembrug
- 50 Tolhuisbrug O

X

VERTAKKING DE PAUW

- 51 De Pauwbrug
- 52 Spoorbrug

O

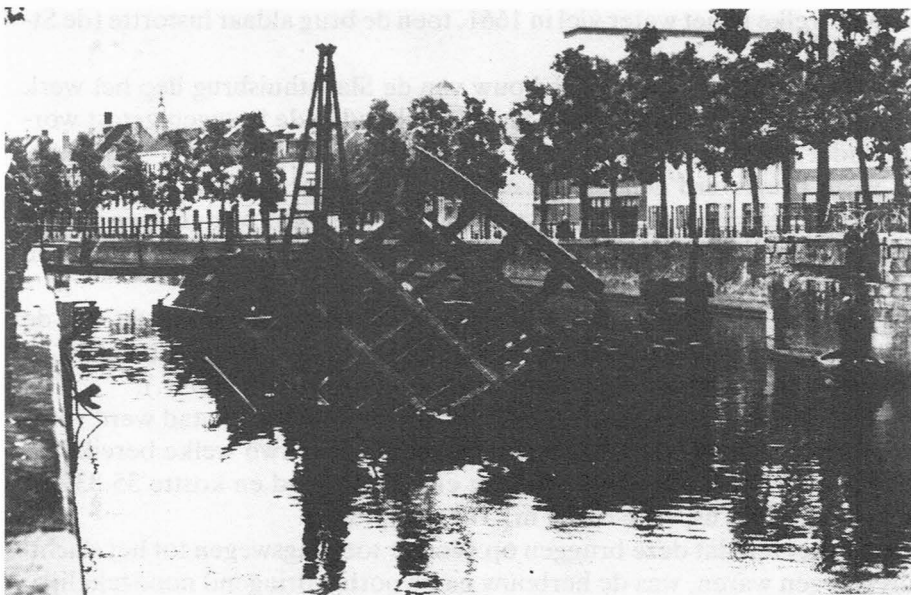
HANDELSDOK

- 53 Dampoortbrug O
- 54 Muidebrug
- Meulestedeburg O

Op de bruggen aangeduid met O staat de brugnaam vermeld op de brugleuning in het midden van de brug.

In de loop van 1987 werden op 21 bruggen, aangeduid met X, een bronzen plaat geplaatst met daarop de brugnaam, echter maar langs één zijde van de brug.

De totaal vernietigde Slachthuisbrug, mei 1940.
Foto : Dienst Monumentenzorg.

Op de achtergrond de Slachthuis- en Van Eyckbrug, gezien vanop de St.-Jorisbrug.

soldaat, welke in het water viel in 1661, toen de brug aldaar instortte (de St-Baafsbrug).

Door de moeilijkheden met de bouw van de Slachthuisbrug liep het werk enige vertraging op, doch op 15 april 1885 konden de bruggen getest worden onder een rollende lading van 18.980 kg.

De vaste brug werd genoemd naar het, in 1886 gebouwde, Van EYCK zwembad, de draaibrug kreeg haar naam van het rechtover gelegen slachthuis, gebouwd in 1853-1857 op de plaats van een deel van het afgebroken Spanjaard kasteel.

Het houten brugdek van beide bruggen werd later aangepast; dit van de Van Eyckbrug in 1911, de slachthuisbrug kreeg in 1926 een brugdek in gewapend beton (uitvoering door de firma Laroy voor 9.500 fr.).

De Slachthuisbrug werd in mei 1940 opgeblazen. Door de stad werd van 7 tot 21 oktober 1940 een houten noodvoetbrug gebouwd welke bereikbaar was langs trappen. Ze was 30 m lang en 2,5 m breed en kostte 35.339 fr. (doorvaart 11,15 m, vrije h. 4,4 m) Tot. Br. 3,65 m.

Wegens het feit dat deze bruggen op één der toegangswegen tot het slachthuis gelegen waren, was de herbouw na de oorlog dringend noodzakelijk. De nieuwe bruggen werden opgevat als vaste balkbruggen, zodat de ophoging van de toegangswegen noodzakelijk was.

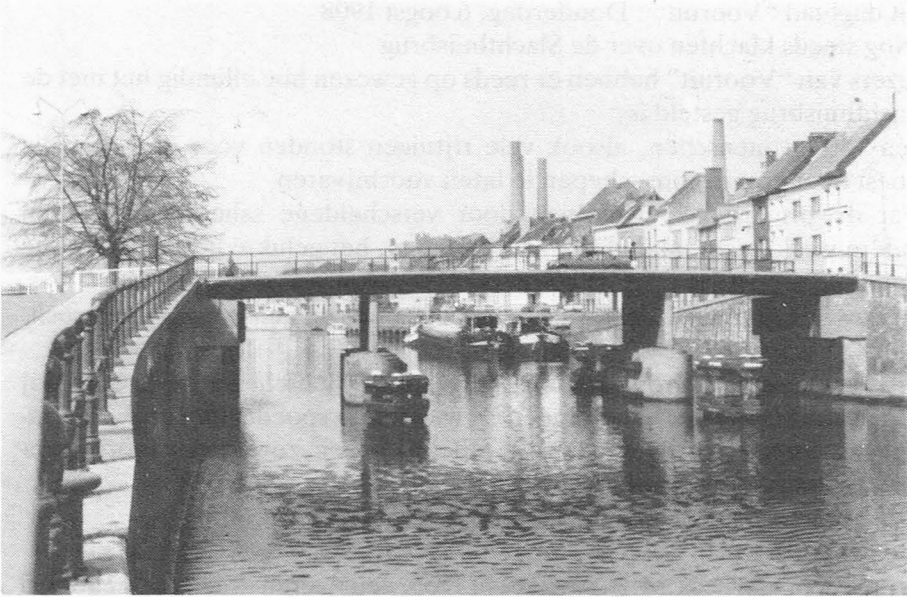
De betonnen Van Eyckbrug heeft slechts één overspanning.

De Slachthuisbrug bestaat in hoofdzaak uit zeven metalen hoofdliggers die, in drie overspanningen, het rijvlak steunen, dat bestaat uit een gewapende betonplaat van 16 cm dik. Door de grote vrije hoogte onder de brug kunnen alle binnenschepen er onderdoor.

De werken werden aangevat op 17 januari 1955 en na beproeving op 19 april 1956 werden beide bruggen daags nadien voor het verkeer opengesteld. De totale kostprijs beliep 6.701.520 fr.

Jaar	Soort	Lengte	Breedte van :			Vrije
			rijweg	voetpad	doorvaart	hoogte
<i>Slachthuisbrug</i>						
1885	Draaibrug	23,5	5	2 x 1,2	8,5	
1956	Vaste in metaal en beton	23,5	7	2 x 1,2		
<i>Van Eyckbrug</i>						
1885	Vaste in metaal	29	5	2 x 1,5	22	3
1956	Vaste in beton	29	7	2 x 1,5	22	3
Staat						

(1) Hier zijn twee mogelijkheden : ofwel was het de fundering van een muur van de St-Baafsabdij ofwel was het de fundering van de gewezen St-Baafsbrug.

De Slachthuisbrug, gezien vanaf de Visserij

De Van Eyckbrug, links de gebouwen van het Zwembad Van Eyck.

Uit dagblad "Vooruit" : Donderdag, 6 oogst 1908

"Nog steeds klachten over de Slachthuisbrug

Lezers van "Vooruit" hebben er reeds op gewezen hoe ellendig het met de Slachthuisbrug gesteld is.

Een 150-tal mensen, alsook vele rijtuigen stonden voor de brug, die moest opendraaien om schepen te laten voorbijvaren.

Wat de brugdraaiër, geholpen door verscheidene scheepstrekken en andere werklieden, al deden wat zij konden, het gelukte hun niet de brug meer dan een meter open te draaien.

Zij duwden, wrongen zich, werkten met steunen en hefbomen, alles vruchteloos.

Dit duurde zoo een groot half uur en het aantal menschen groeide aan. Wij hopen dat het beheer van bruggen en wegen zoo spoedig mogelijk de noodige maatregelen zal nemen om alle moeilijkheden, zowel voor voorbijgangers als voor de scheepvaart te vermijden."

Nieuwebosbrug

In opdracht van de N.M.B.S. werd, in 1855, een ijzeren draaibrug gebouwd over de Nederschelde, dit om de spoorlijn te kunnen aanleggen van Gent-Zuid naar Gent-Oost (Dampoort) zie verder onder "Lousbergbrug". De brug kreeg de naam van de nabijgelegen abdij den "Nieuwen Bosch". Doorheen deze abdij werd, in 1857, de Twee Bruggenstraat getrokken. De draaibrug werd in 1886 vervangen door een vaste, verhoogde brug.

De huidige Nieuwebosbrug (foto 1982). Rechts de gebouwen van de beroepsschool voor meisjes (naad en kleding).

Terzelfdertijd werd de Twee Bruggenstraat verbreed naar 14 meter. Die verbreding ging gepaard met de verplaatsing van de as van de Lousbergbrug, die eveneens herbouwd werd.

Na de tweede wereldoorlog vatte men het plan op de brug te vernieuwen tevens te verbreden.

De overbrugging gebeurde met geprefabriceerde, gewapende betonplaten rustend op een roosterwerk van langs- en dwarsbalken, die de koppen van de draagpalen verbinden. Door de verbreding verdween de plaatselijke zeer hinderlijke versmalling van de vorige brug.

De werken vingen aan op 3 december 1962 en de brug werd voor alle verkeer opengesteld op 22 november 1963, dus een jaar later.

De totale kostprijs voor deze laatste brug bedroeg : 2.194.000 fr.

Jaar	Soort	Lengte	Breedte van :			Vrije
			rijweg	voetpad	doorvaart	hoogte
1855	ijzeren draaibrug					
1886	Vaste metaal	28,6	5,5	2 x 1,7	22	3,35
1963	Vaste in beton	28,6	11	2,8-1,9		
Stadsbrug						

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDA- TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1802. De stad Gent richtte een wedstrijd in voor het vervaardigen van een borstbeeld van Jan van Eyck. De prijs werd in de wacht gesleept door de Brugse beeldhouwer J.R. Calloigne. Jozef Inghels ging hiermee niet akkoord en wees er op dat de winnaar zich niet gebaseerd had op het vooropgestelde model in de publikaties van Bullart (1682) en Foppens (1739), die teruggaan op de voorstelling op het gestolen paneel (263). Daarentegen noemt H. Füseli, *Writings on Art*, de Deïsis van het retabel de gelijke van da Vinci's koppen in afronding, kracht of heerlijkheid en zij bezitten een positiever kleurelement.

1803 (vóór). In de bibliotheek van de stad Gent (oude kerk der voormalige Baudeloo-abdij) stonden een reeks borstbeelden van belangrijke Vlamingen. Het portret van Jan van Eyck uit deze serie is inmiddels verloren geraakt (264). Een algemene indruk van de bibliotheek kennen we door de aquarel van Augustinus van den Eynde (265).

1805. F.W. Schlegel, *Gemäldebeschreibungen aus Paris und den Niederlanden*, prijst vooral de starheid, de Egyptische grootsheid der Deïsis van het Lam Gods, strak en streng schijnt het uit eeuwen te stammen... een onbegrijpelijk monument uit een ver verleden, nog strenger en grootser.

1808. Generaal Belliard stuurde de kopie van Michiel Coxie (cfr. 1557-9) naar Brussel, waar het met uitzondering van de Deïsis te koop werd gesteld bij Dansaert-Engels en daarna bij Nuens-Latour. De Madonna en Johannes de Doper werden reeds vóór 1820 te München bewaard (noot 1).

1815-1816. Op 22 september worden de 4 middenpanelen uit het Louvre verwijderd. Op 6 oktober worden ze verdeeld in de verdeelplaats om ze terug te sturen naar hun oorspronkelijke plaats. Vijfentwintig dagen later verlaten ze Parijs en op 20 november komen ze toe te Brussel, waar ze op 28 november tentoon worden gesteld in het Brussels Museum. Op 3 december wordt de opdracht gegeven om de panelen over te brengen naar Gent, waar ze op 23 december arriveren. Ze worden ondergebracht in de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Op 3 april geeft de commissaris-generaal opdracht om ze over te brengen naar de hoofdkerk en op 2 mei keurt de Gouverneur van Oost-Vlaanderen deze opdracht goed. Op 8 mei beklagt de burgemeester zich in een brief dat deze schilderijen zich nog steeds in de academie bevinden en vraagt om ze over te brengen naar de kathedraal. Na

20 mei worden de panelen eindelijk op het altaar geplaatst doch zonder zijluiken (noten 6b & 260). W. Goethe, *Kunst und alterthum am Rhein und Mayn* (1816) prijst bij van Eyck vooral de realistische stofuitdrukking, de scherpe waarneming, het openwerken van de gesloten gouden achtergrond door een landschap in perspectief met oneindig veel architectonische motieven en de symmetrische compositie.

1816, december 19. In het Gentse Rijksarchief, bundel St.-Baafskathedraal, lezen we "Ontvangen van mynheer L.J. Van Nieuwenhuysse dry duyzend gulden courant, tot voldoening van zes stuks schilderyen aen hem afgeleverd, Gent 19 december 1816". De Brusselse antiquair L.J. Van Nieuwenhuysse bevestigde in een publieke brief dat het hier ging om de verkoop van de zijluiken - met uitzondering van de Adam- en Evapanelen - en deze brief werd gepubliceerd in *L'indépendance Belge*, nr. 324, 19 november 1848. Deze zijluiken werden aan hem verkocht door de Franse vicaris-generaal van de kathedraal mgr. Le Surre en de deken van de hoofdkerk E.H. Devolder (266). Deze twee laatsten werden in augustus 1819 gedagvaardigd voor onwettige verkoop, aangeklaagd door de stad Gent. Op het proces verklaarden ze dat zij enkel door de bisschop ondervraagd en veroordeeld worden. De uitspraak van de jury was dat de stad geen enkel recht op het Lam Gods kon doen gelden, dit berustte volgens het vonnis bij de provincies Oost- en West-Vlaanderen, die toen samen het bisdom Gent vormden. Op 7 juli 1817 hadden beide beschuldigten als antwoord op een brief van de gouverneur van Oost-Vlaanderen gedateerd 3 juli 1817 geantwoord dat de middenpanelen een grote waarde hadden, doch dat de zijluiken enkel één functie hadden, nl. de 4 grote panelen te beschermen en om die reden hadden de Fransen ze zelfs niet meegenomen. Reeds 22 jaar stonden ze in de kathedraal als overbodige voorwerpen (267). In een brief van 14 juli 1817 voegde Le Surre hierbij aan toe dat het toch maar een paar kleine panelen waren, die in slechte staat stonden en zonder enige waarde waren. De inkomsten van de verkoop kwamen ten goede voor de kathedraal. Alvorens er een tweede proces kon komen was deken Devolder reeds overleden en mgr. Le Surre teruggekeerd naar zijn geboorteland.

1817. De verkoop van de panelen had te Gent enige opschudding teweeggebracht (cfr. 258, 152c, 152a), wat een herwaardering van het retabel met zich meebracht. Op 1 januari 1817 verzocht een politie-officier om de panelen af te staan aan de kerk. Van Nieuwenhuysse verklaarde dat hij de luiken op 30 december 1816 geleverd had aan dhr. Francken te Lokeren. Dit was een leugentje voor bestwil. Michiels verklaarde in een brief, gepubliceerd in *L'Indépendance Belge*, nr 324, 19 november 1848, dat "de transactie gedaan was. De panèlen werden enkele dagen geëxposeerd in het Hotel

van Vlaanderen te Gent, daarna werden ze overgebracht naar het hof, waar ze enige tijd verbleven, daar ik (Michiels) twee kopieën maakte naar de portretten van Jan en Hubert”. De zijluiken werden pas in de loop van 1817 verkocht voor 60.000 gulden aan de verzamelaar Solly te Aix-la-Chapelle, die ze in 1821 voor 246.000 thalers verkocht aan Friederich Willem II, koning van Pruisen, die ze op zijn beurt legateerde aan het museum te Berlijn.

1818-1819. De in Gent gebleven panelen werden gerestaureerd door Bourdeau (268). Van Duyse (269) meent dat enkel de Adam- en Evapanelen gereinigd werden.

1820. In het Gents salon werd een schilderij van de hofschilder Jozef Frans Ducq tentoongesteld met als onderwerp “Antonello da Messina wordt in het atelier van Jan van Eyck geïntroduceerd”. Dit verbrande schilderij kennen we door een gravure van C. Normand, en die diende als illustratie van Lieven De Bast’s overdruk uit *Messenger des Sciences et des Arts*, Gent 1824 : *Notice historique sur Antonelle de Messine*.

1820 (omstreeks). Een beeld van Jan van Eyck door de prijswinnaar Calloigne (cfr. 1802) werd opgesteld in de van Eyck-zaal van het museum der academie in de Poortersloge te Brugge. In 1855 werd het beeld opgesteld op de Jan van Eyckplaats, waar het op 28 juli 1856 ingehuldigd werd door koning Leopold I. Na verschillende verplaatsingen wordt het thans bewaard op de Burg ter vervanging van het plaasteren model, dat er reeds vóór 1840 stond. Deze plaaster werd overgebracht naar de academie in de Bogaerdenschool, waar het nadien vernield werd (270). Omstreeks 1828 maakte F.J. de Hondt een medaille met beeldenaar Jan van Eyck, die teruggaat op het gezicht van dit Calloigne-standbeeld. Deze medaille werd geslagen met het oog op de uitblijvende onthulling van het standbeeld. Van deze penning bestaat er ook een variante van de revers met het wapenschild en opschrift *Académie de Bruges Exposition* (271).

1822, september 11. De in Gent gebleven panelen liepen schade op door brand (272). Het retabel werd ondergebracht in een aan de kerk palende woning.

1823. Rapport die de vergeelde vernis vaststelde der middenste panelen (noot 4). In hetzelfde jaar ontdekte men op de kaders van de buitenluiken te Berlijn het quatrijn (noot 1). Te Parijs waar gedurende een paar decennia ingevolge de spoliaties een fabuleuze concentratie van kunstwerken aanwezig was geweest verschenen er tal van kunsthistorische publikaties. In J.B.L.G. Seroux d’Agencourt’s *Histoire de l’art par les monuments*,

Parijs 1810-1823, vol. VI (1823) werd een gravure van Jan van Eyck in borstbeeld bijgevoegd, die gekopieerd was naar het vermeende portret van de Rechtvaardige Rechters (pl. CLXXII). Deze gravure werd eveneens opgenomen in de Italiaanse (1826-1830), de Engelse (1847) en de Duitse (z.d.) uitgaven. Niet altijd werd er teruggegrepen naar bekende zelfportretten, zoals we o.a. zien in Vasari's *Vitae* uitgegeven door L. Leclanche te Parijs in 1841-1842, vol. IX (1842), tegen blz. 341.

1824. Tijdens het Hollands bewind geraakten door de belangstelling der koningen, kunstenaars en ambachtslui betrokken met de iconografië der van Eyck's. In die optie vroeg de Nederlandse staat om de panelen van Adam en Eva te kunnen verwerven, wat enige opschudding teweeg bracht. Zelfs na de stichting van België ging vanuit Brussel heel wat belangstelling uit naar beroemde mannen. De onthullingen van standbeelden gingen telkens gepaard met een koninklijk bezoek : zo voor dat der van Eyck's te Brugge, te Maaseik en later te Gent. Ook te Luik en te Antwerpen vond men geldige redenen om de van Eyck's te eren (noot 254).

1824, Herfst. De restaurateur Boisserée stelt de schade vast van de vier middenpanelen (273). In het begin van september kwam de Berlijnse restaurateur Scuk naar Gent, waar hij getekende kopieën maakte van de drie bovenste middenpanelen in de kapittelzaal van de kathedraal. Eind 1824 keerde hij terug naar Berlijn. De aanvraag om te mogen kopieën maken door de ambassadeur van de Pruisische koning dateerde reeds van 20 februari 1823. Scuk toonde de calquen aan de directeur van het Berlijns museum G.F. Waagen, waarna hij eerst de kopie in olie van de Madonna maakte en hij beloofde dat hij later de andere kopieën zou vervaardigen (noot 6b).

1824-1825. Jozef Geirnaert vervaardigde een schilderij dat het ingebeelde bezoek van Albrecht Dürer aan het graf van Hubert van Eyck in de crypte van St.-Baafs voorstelt. Dit schilderij is slechts bekend door een lithografie in *Messenger des Sciences et des Arts*, 1824-1825, blz. 442.

NOTEN

- 263 a) *Salon de Gand 1802*; in Biekorf, nr. 71, 1970, blz 55; b) *E. De Busscher, J.R. Calloigne sculpteur-statuaire*, in : *Annales Société royale des Beaux-Arts et Littéraire de Gand*, XIII, 1873-77, blz. 430.
264. *A.G. Camus, Rapport d'un voyage fait à la fin de l'an X dans les départements nouvellement réunis*, Parijs, jg. XI, blz. 74.
265. *Gent, Universiteitsbibliotheek, handschriftencab. Augustijn Van Den Eynde, Zicht in de stadsbibliotheek 1853*, aquarel.

266. V. Van Den Gheyn, Les tribulations de l'Agneau Mystique, in : Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art, XV, 1945, blz. 30-31.
267. V. Van Den Gheyn, Quelques documents inédits à propos de deux tableaux célèbres, in : Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand, VIII, 1900, blz. 208.
268. G.F. Waagen, noot 1, blz. 90; *Lieven De Bast*, noot 1.
269. H. Van Duyse, A la gloire de van Eyck, Gent 1898, blz. 21.
270. O. Delepierre, Galerie d'artistes brugeois, Brugge 1840, blz. 134; J. De Mersseman, Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale, III, 1847, blz. 184; A. Duclos Histoire et souvenirs, 1920, blz. 445, 503, 328-329.
271. J.L. Guioth, Histoire numismatique de la Belgique, Brussel 1851-1869, II, blz. 12-14, ill. III; V. Lemaire, François de Hondt orfèvre ciseleur, medailleur, in : Revue Belge de numismatique, 50, 1894, blz. 510-536 (vnl. 519, 524-7).
272. P.F. de Goesin-Verhaeghe, Description historique et pittoresque de l'église cathédrale de Saint-Bavon à Gand, Gent 1819 (bijvoegsel).
273. S. Boisserée, Ueber Johann Hemling und die Altergemälde der Brüder van Eyck in Gent, in Kunstblatt, nr. 43, 30 mei 1825, blz. 169-171.

Rudy VAN ELSLANDE
(t Vervolgt)

VRAAG EN ANTWOORD

Van de Heer **Corneel De Ceuninck** (Mariakerke) ontvingen wij volgend schrijven :

In 1944 verscheen bij de uitgeverij "De Magneet" Antwerpen een zonderling boek met als titel "Hoe ik piloot werd" geschreven door de Gentenaar SKYKISSER. Het boek handelt over zijn opleiding tot piloot in de vóóroorlogse jaren en zijn belevenissen in de meidagen 1940. Skykisser is niet zoals zovele piloten in Engeland geland maar als pechvogel naar zijn haardstede Gent teruggekeerd. Het boek werd in het Brugse St.-Janshospitaal op een lijdensbed geschreven.

Het verhaal is waarheidsgetrouw, maar de namen die in het boek voorkomen zijn ofwel grondig veranderd ofwel totaal verzonnen.

Ik zou graag het geheim van deze Gentse ridder van de lucht opgelost zien. Ik heb de volgende vragen :

- Welke is de familienaam van SKYKISSER ?
- Waarom gebruikte de schrijver een pseudoniem ?
- Hoe komt het dat het boek op een lijdensbed is geschreven ? In welk jaar ?
- Waarom heeft de schrijver dit waarheidsgetrouw verhaal begiftigd met ofwel grondig veranderde ofwel totaal verzonnen namen ?

Van de Heer **Arthur De Decker** (Gent) de volgende vragen :

“In het kader van de eeuwfeestviering van de Gentse Heirnis-wijk wordt de uitgifte gepland van een herdenkingsboek. Dit boek zal in Juli 1988 verschijnen.

Bij mijn opzoekingen kwam ik volgende passage tegen in het boekje van Gab. Celis “De Heirniswijk. Zijn ontstaan en bloei. Geïllustreerde beschrijving van de wijk” (1912), p. 13, betreffende het Nachtverblijf in de Tinkstraat (huidig parochiaal centrum) : “Dit verblijf werd in 1888 gesticht door het *Perscomiteit van Gent*, om er de zwervelingen de nacht te laten doorbrengen en 's avonds en 's morgens met wat voedsel te versterken. In 1894 opende men er nevens een verblijf voor vrouwen.”

Dat “Perscomiteit” intrigeert mij. Vanwaar die naam ? Waaruit bestond dat “comiteit” ? Wanneer en door wie werd dit “comiteit” opgericht ? Wanneer werd het opgedoekt ? Richtten zij nog andere nachtverblijven in ? Mijn opzoekingen om klaarheid te brengen in al deze raadsels bleken tot op heden vruchteloos. Misschien dat een van de lezers van Gh.T. er een antwoord op heeft of mij kan verwijzen naar literatuur daaromtrent ?

Ook andere informatie, documentatie, foto's e.d. omtrent de Gentse Heirnis is uiterst welkom.

Wie bezit nog nummers van het maandblad “De Heirnisgalm” dat vanaf november 1904 verscheen met als doel : “de eensgezindheid in onze wijk te onderhouden, er de katholieken te vereenigen, den werkman te leiden en ondersteunen, den burger ten dienste te staan en de rijken tot liefdadigheid aan te sporen. Tegen twee vijanden der samenleving, het Socialismus en het drankmisbruik ten velde trekken.” Wanneer verscheen het laatste nummer.

In een volgend schrijven voegde de Heer De Decker er nog aan toe :

“Ik heb ondertussen niet stil gezeten en heb ontdekt dat de bibliotheek van de R.U.G. nog meerdere nummers bezit van het door mij gezochte maandblad “De Heirnisgalm”. Het blad verscheen van 1904 tot 1913. Van deze tien jaargangen zoek ik nu enkel nog de volgende ontbrekende nummers (die de R.U.G. niet bezit) : Jaargang 3, nrs. 3 en 9. Jaargang 8, nrs. 3, 9 en 12. Jaargang 9, nrs. 1 tot 6. Jaargang 10, nr. 9.

Misschien dat een van uw lezers mij deze nummers kan bezorgen ?

De Heer **Rudy Van Elslande** (Gent) heeft de volgende vraag :

Uit een Gentse verzameling verwierf ik onlangs 2 bekere van Philippe Wolfers. Beiden dateren ze van ± 1925 en 1929, te zien aan de Art-Decostijl. Ze werden oorspronkelijk gekocht in die periode door Mme. Ernest Delaruye van Gent. Op één van de bekere treffen we onderaan midden in de voet het nummer C G 144 en aan de rand 29 133. Op de andere beker staat er een zeer merkwaardige inscriptie : “A. Bourdon et Wolfers Frères - Gand”. Wie weet er iets meer over de samenwerking tussen Bourdon en

Wolfers' atelier. Wie was A. Bourdon en de in Gent wonende Ernest Delaruye ? Wat betekenen de 2 nummers onderaan de beker en hebben deze ook betrekking op bestellingen door Bourdon ?

De Heer **Eric Vergeylen** (Gent) wou graag het volgende weten :

1. In 1976 heeft de kunsttekenaar Buth, lid van de kring het idee gehad een serie prenten uit te geven "Gentse volkstypen".

Naar mijn mening zijn er maar twee serie's verschenen ondanks er meerdere waren voorzien.

Kan iemand mij een verklaring geven ?

2. Te Ledeberg bestond er vroeger een straat lopende van de huidige Moriaanstraat gedeeltelijk de Langestraat naar de Keizerpoort, en noemde De Snotte Muyle.

Weet iemand wat meer over deze wel erg zonderlinge naam ?

3. Ik las in een artikel over de Rietgracht het volgende :

"In rechte lijn loopt zij onder de Botermarkt door naar de Beekstraat die zij op haar ganse lengte volgt om dan in rechte lijn onder de huizen door tot aan de Rietgrachtstraat vanwaar zij de eigendomscheidingslijn volgt tot aan de Brusselsesteenweg" (Ledeberg)

Kan mij iemand melden waar deze Rietgrachtstraat was ?

Van de Heer **Eric De Backer** (Gent) ontvingen wij de volgende brief : "In aansluiting met het schrijven van de Heer **Raphaël Van Wassenhove** betreffende het uithangbord "BENTOS" (GH.T. 1987 - Nr. 5 - p. 283) wil ik graag de volgende toelichting geven :

"Achiel Bentos, met als familienaam De Martelaere Achille, werd geboren te Gent op 5 september 1882 alwaar hij verbleef in zijn werkhuis in de Proveniersterstraat 25 te Gent.

Beoefende eerst het vak van goudsmid en wist zich daarna op te werken tot een beeldhouwer en kunstschilder.

Hij studeerde in de Gentse Akademie en behaalde verschillende eerste prijzen. Bentos Achiel was leerling van Van Biesbroeck, leraar aldaar.

In 1912 dingt hij mede voor de Prijs van Rome, beeldhouwkunst, en wordt bij de zes eerste gerangschikt.

In 1913 nam hij deel aan de Internationale Expositie van Gent. Bekende tekening van Bentos is de "Mannekop" welke tentoongesteld werd in 1925 in de tentoonstelling van de driejaarlijkse Kunstsalon van Gent.

Achiel Bentos overleed in 1964 te Gent."

Vraag van de redactie : Geldt het hier dezelfde Bentos ?

Vraag van de Heer **Mark Rummens** (Gent)

In zijn werk "Gand, sa vie et ses institutions" schrijft Maurice Heins in het deel over de gerechtelijke organisatie dat de Werkrechtvaardersraad van 1876 tot 1910 zitting hield in "l'ancienne grande conciergerie" (tome 1, p. 511). Welk gebouw wordt bedoeld ?

DOCUMENTATIECENTRUM : AANWINSTEN 1987 (Selectie)

Letters en cijfers op het einde van de regel geven de standplaats aan in de rekken. Per rubriek alfabetisch op naam gerangschikt.

OVERZICHT DER RUBRIEKEN

G = Gent

H = Geschiedenis

O = Oost-Vlaanderen

SA = St.-Amandsberg

G

Anoniem

- Een kantoorgebouw. De Noordstar en Boerhaave G 51 B 1

Anoniem

- Geldelijk statuut stad Gent. G 4 C 4

Anoniem

- Herwaarderingsproject. Sint-Macharius. G 3 B 10-7

Anoniem

- Het verdienstelijke leven van Petrus Jozef Triest. G 7 TRI 3

Anoniem

- Tijdschrift : Ons Werk. (Bond der Gentsche oud-weesjongens). G 5 N 6
Anselin (M.) en Allaert (G.)

- Situering van de maritieme industriezone Gent in het stadsgewest Gent. G 3 F 3

Blockmans (Wim)

- Een Middeleeuwse vendetta (Gent 1300). G 2 B 20

Capiteyn (André)

- Een Vlaming ontdekte Afrika. G 6 R 3

Claeys (D.) en Van Hove (E.)

- Sociale structuuratlas van de stad Gent. G 3 F 4

Catalogus

- Frans Masereel Tentoonstelling. G 21 I 29

Catalogus

- Historische tentoonstelling 100 jaar christelijke vakbeweging. G 24 A 4

Catalogus

- Tentoonstelling. Ik, James Ensor. G 21 I 31

Catalogus

- Tentoonstelling Joachim Beuckelaer. G 21 I 30

Catalogus

- Tentoonstelling : Schietsport in het Gentse door de eeuwen heen. G 21 F 19
- Catalogus
- Tentoonstelling : Wat 'n leven binnen die muren. G 21 H 35
- De Buck (Hilde), e. a.
- Wat bloeit langs Gentse wegen. G 3 H 1
- De Buck (Rodolphe)
- Het beroepstoneel te Gent tussen 1944 en 1965. G 10 H 4-3
- De Buyst (Roger)
- Jan Frans De Boever en enkele Gentse tijdgenoten. G 17 G 14
- De Keukeleire (Erik)
- Historisch overzicht van de Gentse tramwegen. G 16 C 6
- De Keukeleire (Erik)
- De eerste jaren van de stoomtram naar Zomergem (1886-1898). G 16 C 7
- De Keukeleire (Erik)
- Het experiment met de gyrobus op de lijn Gent (Zuid)-Merelbeke G 16 C 8
- De Meester (E.) en Neyt (F.)
- Afdrukken frankeermachines in privé gebruik in Gent. G 31 B 3-11
- Eeckhout (Luc E. G.)
- De stad tussen droom en werkelijkheid in het landschap van ons bestaan. G 2 B 19
- Eloy (Arnold) e. a.
- Een vizie op de dood. G 21 K 27
- Hollebosch-Van Reck (Y.) en Meillander (V.)
- Rendez-vous met Magere Hein. G 21 K 26
- Taghon (Peter)
- Gent, mei 1940. G 2 D 18
- Van de Wiele (Johan)
- Gent tussen Zandberg en Muinkmeersen. G 3 B 19-G 17 S 1
- Vanneste (Dominique)
- De pre-industriële Vlaamse stad. G 3 F 5
- Viaene (Patrick)
- Industriële archeologie in België. G 21 Q 17

H

Anoniem

- Actes de la seconde rencontre internationale d'histoire textile. H 16 C 3
- Anoniem
- Honderd jaar christelijke vakbeweging. H 17 A 11

Wyffels (Carlos)
- Het Rijksarchief, een wetenschappelijke instelling. H 30 V 1-39

O

Anoniem
- Oostvlaamse Literaire Monografieën. Deel VII. O 2 A 2/26
Deprez (Ada)
- Literaire Gids voor Oost-Vlaanderen. O 9 E 2

SA

Boydens (Honoré)
- Lodewijk Jozef Roelandt. SA 7 ROE 2

De Bibliothecaresse,
Mevr. VAN GELUWE-EGGERMONT A.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van de Heer **David Maes** ontvingen wij het volgend schrijven :

In verband met de "Bedenking" van Professor Dr. A. K. Evrard in Gh. T. 1987 nr. 5 p. 284, betreffende de moderne Stroppendragerij, had ik nog graag het volgende eraan toegevoegd.

Vooreerst laat ik hier in het midden of het al dan niet aangewezen is deze Stroppendragerscultus in ere te houden. Mogelijks is dit fenomeen te verklaren door het feit dat zelfspot misschien nog het beste wapen is tegen de spozucht van anderen.

Anderzijds wil ik er wel op wijzen dat de bijnaam "Stroppendrager" niet altijd, zoals blijktbaar nu wel, een soort eretitel is geweest. Meer nog. Kort na het bekende en beruchte vonnis van Karel V werd er zelfs een verbod uitgevaardigd het schimpwoord "Stroppendrager" nog verder te gebruiken. Voor diegenen die het verbod naast zich neerlegden waren de straffen niet van de poes. Leest u zelf maar :

"Int jaer 1540, VIIen july was metten Trompette verbooden, wie hij waere, niet te vervoorderen, te schimpen, ofte te gecken, ofte te verweyten inder eeuwigheyt, van het vonnisse dat den keyser onlangs heeft uygegeven binnen ghent van het draegen vanden stropdraeghers (sic), ofte andersinds daer grooten twist af soude commen, als dootslaeghen, vechtijnghen, kijvijngghen ende andere saecken, soo wie daer d'eerste occasie af waere,

souden ghecoreugiert worden, 't Sij metter doot ofte andersinds naer 't bevindt vande saecke in exemple van andere, ... (Stadsarchief Gent, Reeks 93 bis, nr. 2 (Oude Wettenboek) folio 316 recto. Deze tekst wordt ook vermeld, zij het dan in licht afwijkende vorm, door F. De Potter, Gent van den oudsten tijd tot heden, deel 1, blz. 479 e.v.).

De Potter geeft zelfs een tweetal voorbeelden van personen die dit verbod genegeerd hadden.

Van "**De Gilde van de Stroppendragers**" ontvingen wij een boze brief. Ze is verbolgen over de brief van Professor Dr. A.K. Evrard die wij publiceerden in Gh.T. 1987 - Nr. 5 - p. 284 en nemen het ons een beetje kwalijk dat wij hem gepubliceerd hebben.

Ze vinden dat dit schade toebrengt aan het doel van Gh.T. en zij vragen zich af "of men in onze redactie begonnen is met het kunsttijdschrift te omvormen tot een PIERLALA van weleer."

Wat hen het meest schijnt dwars te zitten is de door Prof. Evrard gebruikte term "masochisme". Ze zijn dit woord gaan opzoeken in de LAROUSSE en hebben daar als verklaring gevonden : "Perversion sexuelle qui fait rechercher le plaisir dans la douleur."

Zij vragen bijgevolg een rechtzetting.

Nota van de Redactie : Wij kunnen best begrijpen dat de Stroppendragers niet bijzonder ingenomen zijn met het standpunt van Prof. Evrard, maar wij hebben toch de indruk dat hier een zeker misverstand in het spel is. Wij denken dat het voor de meeste lezers toch duidelijk zal geweest zijn dat het woord "masochisme" hier niet gebruikt werd in de "medicale" betekenis van het woord, maar in die zin die er, door uitbreiding van betekenis, aan gegeven wordt van "er een zeker genoeg in scheppen vernederd te worden of zichzelf te vernederen."

Niemand, ook Prof. Evrard niet, zal de Stroppendragers beschouwen als mensen die sexueel pervers zijn.

Eens dit misverstand uit de weg geruimd, geloven wij niet dat er nog veel stof overblijft om over te discussieren. Het ligt niet in onze bedoeling hier een polemiek te openen over het fenomeen van de hedendaagse stroppe dragers. De standpunten zijn voldoende bekend : een groep Gentenaars is daar voor, een andere groep Gentenaars is daar tegen. Discussies tussen beide groepen zullen uit de aard der zaak steriel blijven en de plaatsruimte in ons tijdschrift is te kostbaar om ze daar aan te besteden.

Dit gezegd zijnde, herinneren wij er aan dat onze rubriek "Lezers schrijven ons" open blijft staan voor degenen die iets kwijt willen over een specifiek Gents onderwerp dat een meerderheid van onze lezers kan interesseren. Vanzelfsprekend behouden wij ons het recht voor - mocht dit nodig blijken - deze brieven in te korten zonder iets te veranderen aan de essentie van de inhoud.

GÊNSCHE PRÂOT

Dokske Pluis stâot in zijn huis wâor da den bessem stâot; ts'aoves t'halvertiene moet hij t'huis zijn of 't zit er op. Iederien weet da, in de meinschen hêwen de zot mee hem.

- 't En zal nie blijve duure, zeid hij tege zijn kameraote; ik ben mêster in 'k zal heur wel temme; in dienen aovend trokt hij ten tiene nâor huis.

- Laber, wâor hedde gezete, riep zijn vrêwe aost hij binnekvam; in ze gaf hem ne klets op zijn kaoke.

Zijn nichtse gieng da gâon vertellen in de kameraote lachteg'hem wederom uit.

- Dat en es nieks, zei Dokske, 'k zal toch nie mêer doen wa dat ze zegt. 't Aovend gao'k ten elve nâor huis, in aos ze verroert, zal ek heur ne kier tûuge wie dat er de broek drâogt.

Zûu gezeid, zûu gedâon.

- Eh wel, Dokske, vroege de kameraote, ts'anderdags, hoe es 't huis afgelûupe ?

- Goed, zei Dokske. Z'es weere beginnen briesche; mâor 'k hê heur ne kîer goe bezien in gezeid da'k mêster was in mijn goeste dee.

- Wacht en beetse, kirrel, riep ze, in ze greep nâor de koterijzer; mâor 'k was rapper of zezij, in sebiet zat ek onder 't bedde.

Mij wijf ston te danse van kolire.

- Komt er van onder, anarchiest, riep ze, of 'k breek i en rêwe !

- 'k Zal mijn goeste doen, hê'k heur gezeid, in om heur ne kîer te tûuge da'k mêster was, ben ek er onder blijve zitte.

VERSCHENEN

“Genealogie metten Penninghen” - Deel I : Metdepenninghen te Gent. De auteur Dr. C. Metdepenninghen is aldus begonnen met de publicatie van de vrucht van meer dan 30 jaar archiefwerk. In dit deel komen meer dan 20 generaties aan bod.

Het boek is gedrukt in een kleine genummerde oplage en een herdruk wordt niet overwogen. Enkele inlichtingen voor de geïnteresseerden. Formaat : 24 x 16 cm. 230 bladzijden. 20 foto's. Prijs : 850 fr.

Contactadres : Magdalena Vermeerschlaan 19, 2540 Hove.

STEUNENDE LEDEN 1987 (aanvulling)

Yvan Piqué

STEUNFONDS 1987 (aanvulling)

500 Rodolphe De Buck

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 2386. Rogge M., Antoon Catriestraat 92, 9810 GENT (Drongen)
- 2387. Schelstraete J., Frans Van Ryhovelaan 33, 9000 GENT
- 2388. Coppens G., Breendonkstraat 17, 9000 GENT
- 2389. De Clercq Ch., Batterijstraat 20, 9000 GENT
- 2390. Gailliaert G., Noormanstraat 58, 9000 GENT
- 2391. Van Den Bossche R., Ziniastraat 28, 9000 GENT
- 2392. Ruytinx J., Sint-Salvatorstraat 8, 9000 GENT
- 2393. Vuylsteke D., Voskenslaan 300, 9000 GENT
- 2394. De Breyne J., Leernsesteenweg 469, 9800 DEINZE
- 2395. Verselder M., Frans Van Ryhovelaan 86, 9000 GENT
- 2396. Dr Driege Ph., Bosstraat 12, 9830 SINT-MARTENS-LATEM
- 2397. Goethals D., Bénardstraat 116, 9000 GENT
- 2398. Mw Thienpont M., Blankenbergestraat 34, 9000 GENT
- 2399. De Bleeker Fr., Maurice Verdoncklaan 40, 9219 GENT (Gentbrugge)
- 2400. De Vos W., Vlaanderenstraat 56, 9000 GENT
- 2401. Detemmerman R., Sint-Jozefstraat 60, 9220 MERELBEKE
- 2402. Mw. De Masure G., Emiel Maeyensstraat 10, 9110 GENT (Sint-Amandsberg)